

Johanna Luukinen

TYÖTTÖMYYDEN STIGMA
työttömyyttä kokeneiden kertomana

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Tammikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Johanna Luukinen: Työttömyyden stigma: työttömyyttä kokeneiden kertomana
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Tammikuu 2022

Käsittelen tässä tutkielmassa sitä, millaisilla tavoilla työttömyyden stigma näkyy työttömyyttä kokeneiden ihmisten elämässä. Työttömyys nähdään edelleen yhteiskunnassamme yleisesti ottaen epätoivottuna tilana, minkä vuoksi työttömät ihmiset joutuvat usein leimatuksi tilanteensa vuoksi. Tämä asettaa heidät tietyllä tapaa erilleen työllisestä väestöstä. Nyky-yhteiskunnassamme on edelleen hyvin yleistä, että työn kautta tunnetaan suurta merkityksellisyyttä elämässä.

Pääaineistona tutkielmassani toimii Työttömän tarina -kirjoituskilpailu 2018, joka on ladattavissa SKS:n arkistosta ja Yhteiskuntatieteellisestä tietokannasta. Aineiston ovat keränneet vuonna 2018 yhteistyönä Lena Näre (Helsingin yliopisto) sekä Suomalaisen kirjallisuuden Seura (SKS). Aineisto sisältää 165 tarinaa, joista olen karsinut käyttööni 19 tarinaa. Tarinoissa käsitellään laajasti työttömyyden vaikutuksia kirjoittajien elämään. Yksi näistä vaikutuksista on työttömyyden aiheuttama stigma, mikä on analyysini kohteena tässä tutkielmassa. Tutkimusmenetelmäni on teoriaohjaava sisällönanalyysi eli keskityn tarkastelemaan kattavasti tarinoiden sisältöä keskittyen siihen, mitä työttömyyttä kokeneet ihmiset kertovat työttömyyden stigmasta. Teoriaohjaavuus tulee tutkielmassani esiin, kun analysoin tutkimusaineistoani erityisesti Ervin Goffmanin stigmatologiaa hyödyntäen. Lisäksi perehdyn aiempaan tutkimukseen liittyen palkkatyöhön, työttömyyteen, stigmaan sekä aktivointitoimenpiteisiin.

Analysoin stigmaa tutkielmassani kolmen eri kategorian avulla. Ensimmäisessä kategoriassa tutkin sitä, kenen toimesta työttömänä tullaan stigmatoiduksi ja miksi stigmatoiduksi tullaan. Toisessa kategoriassa keskityn stigmatointiin negatiivisiin vaikutuksiin työttömyyttä kokevalle yksilölle. Kolmannessa kategoriassa syvennyn siihen, miten työttömille kohdennetut aktivointitoimenpiteet leimaavat työttömiä ihmisiä.

Työttömyyden stigma vaikuttaa leimatuksi tulleen ihmisen elämään aineistoni perusteella merkittävästi. Stigmatoiduksi tullaan yhteiskunnan, kanssaihminen ja itsen kautta. Työttömyyteen liittyy myös useita stereotyyppioita ja työttömiä voidaan kutsua alentavilla nimityksillä. Osa ihmisistä kykenee kuitenkin myös ikään kuin irrottautumaan stigmasta ja näkemään elämänsä merkityksellisenä muiden asioiden kuin palkkatyön kautta. Työttömyydellä ja työttömyyden aiheuttamalla stigmalla on useita negatiivisia vaikutuksia työttömyyttä kokevan elämään. Vaikutuksia ovat esimerkiksi ulkopuolisuuden tunne, häpeä ja merkityksettömyyden tunne. Aktivointitoimenpiteet vaikuttavat leimaavan osaltaan työttömiä ihmisiä ja ylläpitävän myös työttömyyden stigmaa. Toimenpiteet kohdistuvat vain työttömään väestöön, mikä voi erottaa työttömät negatiivisella tavalla muusta, työllisestä väestöstä.

Avainsanat: palkkatyö, työttömyys, stigma, leima, aktiivimalli, aktivointitoimenpiteet

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Palkkatyö Suomessa	3
2.1 Esimerkki suomalaisten suhtautumisesta työttömyyteen	4
3. Teoria ja käsitteet	5
3.1 Stigma	5
3.2 "Normaalit" ja poikkeavat	6
3.3 Moraaliurat	7
3.4 Goffmanin teorian kritiikki	8
4. Tutkimusasetelma ja aineisto	10
4.1 Tutkimuskysymys	10
4.2. Aineisto	10
4.3 Tutkimusmenetelmä	11
4.4 Tutkimusetiikka	13
5. Tulokset	14
5.1 Stigman asettaminen ja syy stigmalle	14
5.2 Stigman vaikutukset yksilölle	20
5.3 Aktivointitoimenpiteiden stigmatisoiva vaikutus	22
6. Yhteenveto ja pohdinta	28
7. Lähteet	31
7.1 Painetut lähteet	31
7.2 Digitaaliset lähteet	32

1. Johdanto

Työttömyydellä ja sen aiheuttamilla negatiivisilla ilmiöillä on vaikutuksia niin yhteiskunnalle, yksilölle, kotitalouksille kuin yrityksillekin (ks. esim. Alasalmi, Alimov, Ansala, Busk, Huh-tala, Kekäläinen, Keskinen, Ruuskanen & Vuori 2019, 7). Tämän vuoksi työttömyyttä ja sen moninaisia vaikutuksia on tärkeää tutkia. Usein työttömyyden negatiiviseksi vaikutukseksi näh-dään ensisijaisesti sen taloudelliset kustannukset yhteiskunnalle, mutta työttömyys on monia-lainen ilmiö ja se koskettaa muitakin yhteiskunnallisia alueita kuin julkista taloutta. Työttömyys vaikuttaa myös yksilötasolla taloudelliseen pärjäämiseen (em. 13). Lisäksi työttömyydellä on useita sosiaalisia kustannuksia, joita ovat esimerkiksi työttömyyden moninaiset psykologiset vaikutukset, rikollisuus ja työttömyyden laajat vaikutukset perhe-elämään (em. 13; sit. esim. Eardley 2002). Sosiaalisilla vaikutuksilla on myös vaikutuksia yhteiskuntaan ja julkiseen talou-teen (Alasalmi ym. 2019, 13).

Työllisyyden kasvua rajoittavat esimerkiksi väestön ikärakenteen muutos, rakenteellinen työt-tömyys sekä se, että avoimet työpaikat ja työvoima eivät erilaisista syistä kohtaa. Yhteiskun-nassamme vallitsee ilmapiiri, jossa työmarkkinoille osallistumisen kautta kansalainen saavuttaa yhteiskunnallisia oikeuksia. Työssäkäynti nähdään myös velvollisuutena ja se on odotuksen-mukaista työikäiseltä henkilöltä. Työttömille työikäisille henkilöille tarjotaankin Suomessa eri-laisia palveluita, joiden avulla pyritään turvaamaan yhteiskunnallinen osallistuminen ja työllis-tyminen. Työttömien aktivoiminen yhteiskunnallisen osallisuuden saavuttamiseksi on suunta, johon suomalainen yhteiskunta pyrkii kulkemaan. (Unkila & Savinainen 2019.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen työttömyyden aiheuttaman leiman eli stigman eri puolia työttö-myyttä kokeneiden elämässä. Tutkielmani tavoitteena on tuoda esiin työttömyyttä kokeneiden henkilöiden aitoja kokemuksia työttömyyden aiheuttamasta stigmasta. Haluan tutkielmani avulla saada työttömyyttä kokeneiden ihmisten äänen kuuluviin, koska he ovat niitä henkilöitä, joilla on työttömyyden vaikutuksista konkreettista ja aitoa tietoa. Lisäksi heidän kokemuksensa jäävät valitettavan usein kuulematta ja työttömyyteen ottavat kantaa usein myös ihmiset, jotka eivät ole sitä edes itse välttämättä kokeneet. Yhteiskunnallisesti työttömyyden stigmaa on tär-keää tutkia, sillä se vaikuttaa esimerkiksi ihmisten eriarvoistumiseen ja hyvinvointiin yhteis-kunnassa. Maamme päättäjät tekevät päätöksiä työttömiä kohtaan suunniteltavista toimista, mutta heillä ei välttämättä ole mitään kokemusta siitä, millaista on olla työtön. Toivon, että

tutkielmani avulla voisin myös purkaa työttömyyden stigmaa jollain tasolla ja lisätä empatiaa ja ymmärrystä ihmisiä kohtaan, jotka kohtaavat työttömyyttä.

Kerron ensin palkkatyön merkityksestä Suomessa ja sivuan suomalaisten asenteita työttömyyttä kohtaan. Tämän jälkeen avaan stigman käsitettä ja esittelen Ervin Goffmanin stigmat teoriaa ja siihen kohdistettua kritiikkiä. Seuraavaksi esittelen tutkimuskysymykseni, käyttämäni tutkimusmenetelmän eli teoriaohjaavan sisällönanalyysin sekä otan kantaa tutkimuseettisiin kysymyksiin. Lopussa kokoan yhteen tutkielman päätulokset ja otan kantaa esimerkiksi käyttämäni teorian toimivuuteen, tutkielmani puutteisiin sekä jatkotutkimuksen tarpeeseen.

2. Palkkatyö Suomessa

Tutkija Simo Aho (1988, 30) määrittelee palkkatyön yhteiskunnan sosiaalisesti järjestykseksi, joka kehittyy teollisen kapitalismin myötä historiallisesti ja vaihtelee paikan ja ajan mukaan. Tähän sosiaaliseen järjestykseen kuuluvat erilaiset epäviralliset ja viralliset instituutiot, käytännöt, ajatusmuodot ja normit, jotka tekevät palkkatyöstä ja muusta ansiotyöstä kaikkia yhteiskunnan jäseniä koskevan normin. Tällöin normaaliksi työksi yhteiskunnassa luetaan nimenomaan palkkatyö ja oletetaan, että normaalit ihmiset käyvät töissä. Vaihtoehtoisesti työttömyys voidaan siis nähdä epänormaalina tilana. Aho (1988, 56) korostaa, että palkkatyössä käymistä pidetään normatiivisena, kunniallisena ja arvostettuna asiana ja sen kautta ihminen kuuluu niin sanottuun ”aktiiviväestöön”. Työnteko on siis sosiaalinen normi ja normin mukaan eläminen koskee lähes kaikkia työhön kykeneviä ihmisiä. Työntekoa pidetään moraalisenä velvollisuutena ja sitä tekemällä voi ansaita paikkansa yhteiskunnassa. (em. 58.)

Kehittyneessä palkkatyön yhteiskunnassa työelämään osallistumatta jättämistä pidetään poikkeuksellisen ja erilaiset yhteiskunnalliset instituutiot vahvistavat tätä ajatusta. Työttömyys onkin hyvin epänormaalina pidetty poikkeus palkkatyön yhteiskunnassa. (em. 61.) Saksalainen filosofi ja sosiologi Axel Honneth (2007, 75) esittää, että yksilön sosiaalinen arvo on suuresti riippuvainen siitä, miten hän osallistuu työn kautta yhteiskuntaan. Työn kautta halutaankin kunniaa ja tunnustettua asemaa itsen ja muiden silmissä. (Mäki-Kulmala, 2012). Työttömyys voidaan nähdä suomalaisessa kulttuurissa vahvasti osoituksena henkilökohtaisesta epäonnistumisesta, sillä suomalainen työn kulttuuri korostaa niin sanottua pärjäämisen kulttuuria ja töissä pärjääminen voidaan nähdä kunnia-asiana (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 25).

Vaikka työ on murroksessa, on palkkatyö edelleen tärkeä tapa olla osallinen yhteiskunnassa. Murros tarkoittaa muun muassa sitä, että palkkatyön lisäksi muitakin tapoja yhteiskunnalliseen yhteisöllisyyteen on olemassa tai niitä voidaan olettaa kehittyvän tulevaisuudessa. (ks. esim. Dufva, Halonen, Kari, Koivisto, Koivisto & Myllyoja 2017, 13.) Suomalaisten kansalliseen omakuvaan kuuluvatkin arvoina vahvasti ahkeruus ja työkeskeisyys. Tätä ilmentää myös se, että suomalaiseen kulttuuriin kuuluvat myös lukuisat sananlaskut, joissa korostetaan ahkeruuden hyviä puolia ja huomioidaan laiskuuden huonot puolet. (Helkama 2015, 107.) Suomalaisten tärkeimpiin arvoihin kuuluvat edelleen ja on kuulunut jo kauan esimerkiksi työ, tasa-arvo, luontoarvot ja rehellisyys (Helkama 2015, 167).

2.1 Esimerkki suomalaisten suhtautumisesta työttömyyteen

Koska palkkatyö on niin vahva normi ja arvo suomalaisessakin yhteiskunnassa, on lähes jokainen varmasti kohdannut epäkunnioittavaa ja leimaavaa puhetta arjessaan työttömyyteen ja työttömiin ihmisiin liittyen. Muun muassa erilaiset media-alustat ovat pullollaan negatiivissävytteisiä keskusteluja työttömiä koskien. Toisaalta työttömiin kohdistettavaa leimaa on käsitelty tietoisuuden lisäämiseksi esimerkiksi useissa uutisartikkeleissa (ks esim. Yle-uutiset 2016). Myös kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa on tavallista kohdata ennakkoluuloja ja suoranaista tuomitsemista työttömiä ja työttömyyttä kohtaan.

Havainnollistaakseni nykyasenteita työttömiä kohtaan perehdyin selvitykseen, jonka Yleinen työttömyyskassa on tehnyt yhdessä tekoälypohjaista analyysiä tekevän DrAi:n kanssa liittyen siihen, miten suomalaiset puhuivat työttömistä Twitter-viesteissä vuosina 2006–2021. Selvityksestä kävi ilmi, että työttömien ”toiseutta” työssäkäyviin verrattuna yhteiskunnassa korostettiin Twitter-viesteissä. Selvityksestä kävi ilmi myös se, että ne Twitter-viestien kirjoittajat, jotka olivat itse kokeneet työttömyyttä, suhtautuivat työttömyyteen muita kirjoittajia ymmärtäväisemmin ja kokivat enemmän sympatiaa työttömiä kohtaan. (YTK 2021a.) Lähes joka toinen henkilö, joka oli osallistunut Twitter-keskusteluihin, joissa työttömyyttä käsiteltiin, piti työttömyyttä työttömän omana vikana. Oli hyvin yleistä, että työttömiin viitattiin erilaisilla haukkumasanoilla. (YTK, 2021b.) Tutkimuksessa mukana olleissa viesteissä nähtiin myös esimerkkejä työttömyyden stigmasta. Twitter-viesteissä ihmeteltiin esimerkiksi sitä, miten työttömällä ihmisellä voi olla tietynlaista kallista omaisuutta tai otettiin kantaa siihen, että työttömyys olisi oma valinta. Tutkimuksesta kävi ilmi, että viestien kirjoittajat kutsuivat työttömiä halventavilla nimityksillä kuten: laiska, köyhä, luuseri, ongelma ja arvoton. (YTK & DrAi 2021.)

3. Teoria ja käsitteet

Tarkastelen tutkimusaineistoa hyödyntäen erityisesti Ervin Goffmanin (1963) stigman käsitettä ja teoriaa. Pääteoksena tutkielmani tukena toimii näin ollen Erving Goffmanin teos *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* (1963). Tämän lisäksi perehdyn laajasti aiempaan tutkimukseen, jossa on käsitelty esimerkiksi työttömyyden teemoja, stigmaa ja aktiivimallia.

3.1 Stigma

Goffman (1963, 1) esittää stigman alkuperän löytyvän muinaisesta Kreikasta. Tällöin stigma tarkoitti jonkun henkilön kehoon tarkoituksellisesti leikattua tai poltettua merkkiä, minkä tarkoitus oli paljastaa merkin kantajan paha tai epätavallinen moraalinen status. Tällaista ihmistä tuli välttää erityisesti julkisissa paikoissa ja häntä pidettiin vaurioituneena ja saastuneena. Myöhemmin stigman termiin on lisätty myös keholliset häiriöt, jotka ovat huomattavissa, kun ihmisen kohtaa fyysisesti. Tällaisia ovat esimerkiksi sokeus tai amputoitu raaja. Fyysiset poikkeamat stigmatisoivat eli leimaavat helposti niitä kantavan ihmisen. Nykyään stigman termi viittaa enemmän stigmasta aiheutuvaan häväistykseen, ei niinkään automaattisesti johonkin keholliseen vaurioon.

Goffman (1963, 3) määrittelee stigman attribuutiksi tai ominaisuudeksi, joka on erittäin huonomainen. Kun jokin ominaisuus leimaa ihmisen, vahvistaa tämän huonona pidetyn ominaisuuden puute muiden ihmisten tavallisuutta. Ominaisuus tekee sen omaavasta henkilöstä erilaisen kuin muut. Se voi tehdä yksilöstä muiden silmissä vähemmän haluttavan, mutta pahimmillaan tätä pidetään jopa läpikotaisin huonompana kuin niitä, joilla ei tätä ominaisuutta ole. Näin hänestä tulee muiden näkökulmasta katsottuna jotenkin turmeltunut ja arvottomampi kuin muut ihmiset. Ominaisuudet, jotka aiheuttavat tällaisen reaktion, aiheuttavat pahimmillaan ihmiselle stigman. Oleellista on, että kaikki epätoivotut attribuutit eivät aiheuta stigmaa, mutta leiman aiheuttaa se, jos yksilön ominaisuudet eroavat siitä, mitä tämän ominaisuuksien stereotyyppisesti oletettaisiin olevan. Esimerkiksi jos ihmisen oletetaan käyvän töissä ja hän onkin työtön, ei ihminen ole sitä, mitä hänen on oletettu olevan. Tämä johtaa siihen, että leimatuksi joutumisen mahdollisuus työttömyyden takia on suuri.

Goffman (1963, 4) määrittelee stigman kolmena stigmatyyppinä: 1. ruumiillinen inho 2. yksilölliset luonteen viat ja 3. heimostigma. Ruumiilliseen inhoon kuuluvat erilaiset ja moninaiset fyysiset epämuodostumat. Yksilöllisiin luonteen vikoihin kuuluvat taas esimerkiksi työttömyys tai mielisairaus. Heimostigma kuvaa negatiivista suhtautumista yksilöön uskonnon, kansallisuuden tai rodun perusteella. Heimostigman saaneen henkilön perhekin liitetään yleensä hänen kanssaan samaan ryhmään. Kandidaatintyössäni työttömyyden stigma sijoittuu kakkostyyppiin eli niin sanottuihin yksilöllisiin luonteen vikoihin.

3.2 ”Normaalit” ja poikkeavat

Goffmanin stigmatteorian pohja on siinä, että on olemassa ”normaaleja” ihmisiä, jotka eivät poikke negatiivisessa mielessä yhteiskunnan asettamista erityisistä odotuksista. ”Normaalien” vastakohtana ovat ne ihmiset, jotka taas poikkeavat asetetuista odotuksista ja normeista. Tästä voi seurata leimatuksi tuleminen, sillä tällainen henkilö voi kantaa huomiota herättävää ominaisuutta, joka ei sovi niin sanottuun normaaliin. Tämä ominaisuus on stigma, epätoivottu erilaisuuden merkki, joka on epäodotuksenmukainen. Goffman esittää, että tällaista ihmistä pidetään erilaisena kuin ”normaaleja”. Tämä voi johtaa kyseisen henkilön syrjintään, mikä taas voi heikentää stigmatisoidun henkilön elämänmahdollisuuksia laaja-alaisesti. Tällöin ”normaalit” rakentavat niin sanotun stigmatteorian, ideologian, joka selittää erilaisen ihmisen alemmuuden ja huomioi tämän henkilön edustaman vaaran. Suhtautuminen tällaiseen henkilöön voi olla jopa vihamielistä. (Goffman 1963, 5.) Tutkielmaani tämä on sovellettavissa niin, että työttömiin suhtaudutaan tarinoiden mukaan tietyn, negatiivisin tavoin ja heitä kohdellaan ulkopuolisena yhteiskunnan normaalista. Kuten aiemmin olen tuonut esiin Simo Ahon ajatuksiin viitaten, palkkatyössä käyminen on Suomessa yhteiskunnallinen normi, minkä vuoksi työttömyys on nähtävissä lähtökohtaisesti epänormaalina tilana.

Goffmanin (1963, 42) ajatus on, että kaikilla ihmisillä on ominaisuuksia, jotka voisivat stigmatisoida hänet. Tätä hän havainnollistaa termillä ”*discreditable*”, joka voidaan suomentaa jota kuinkin niin, että henkilöllä olisi mahdollisuus tulla huonomaineiseksi tai jopa stigmatisoiduksi, mikäli huonona pidetty piirre tulisi esiin. Tämän lisäksi on olemassa ihmiset, jotka ovat jo saaneet huonon maineen ja näin tulleet mustamaalatuksi, jota Goffman havainnollistaa termillä ”*discredited*”. Nämä henkilöt ovat niitä, joiden huono piirre on tullut esiin, minkä vuoksi he ovat todennäköisesti tulleet leimatuksi ja heidän identiteettinsä on näin ollen ikään kuin pilattu. Oleellista on siis se, tuleeko stigmatisoiva piirre muiden tietoon, koska jos näin on, on

sillä usein negatiivisia seurauksia leimaavaa ominaisuutta kantavalle ihmiselle. Kun henkilön huono piirre ei ole tullut esiin, oleelliseksi tulee kontrolloida oman stigman paljastumista, kun taas jo mustamaalatulla persoonalla on piirteen aiheuttama jännite sosiaalisessa kanssakäymisessä. Goffman tuo ilmi, että huonomaineisen piirteen piilottelu on jatkuvaa pohdintaa siitä, kertoako stigmatisoivasta asiasta vai ei ja valehdellako siitä vai ei. Tätä hän kutsuu informaation kontrolloinniksi. Oleellista on myös se, kelle, miten, missä ja milloin informaatiota itsestä paljastetaan. Työttömyys tai esimerkiksi mielisairaus ei usein näy henkilöstä suoraan päälle päin, jolloin työttömyys ei suoraan johda leimautumiseen, ennen kuin se tulee tietoon muille ihmisille.

3.3 Moraaliurat

Goffmanin (1963, 32–33) teoria sopii selittämään työttömyyden stigman omaksumista. Hän puhuu niin sanotuista moraaliurista. Moraalinen ura viittaa elämäntapahtumien peräkkäisyyteen, joiden kautta ihminen oppii luonteenlaadustaan eli siitä, millä tasolla hän sopii laajan yhteiskunnan normeihin ja on näin osa ”normaaleja”. Ihminen oppii siis identiteetistään ja mahdollisesta leimastaan, jos hän ei jostain syystä sovi ”normaalien” joukkoon. Goffmanin ajatus on, että leimatuksi voidaan tulla eri vaiheissa elämänkaarta ja siitä syystä leimatuksi tulemisen käsitteleminen on riippuvaista siitä, missä kohtaa se tapahtuu. Ihmiset käyvät Goffmanin mukaan normaalisti läpi kaksi sosialisointiin liittyvää vaihetta. Ensimmäinen he käyvät läpi vaiheen, jossa he oppivat mikä on normaalia yhteiskunnassa ja mitä ovat normaalin standardit. Lisäksi he sisäistävät yleisen käsityksen siitä, millaista olisi omistaa jokin tietty stigma. Toisen vaiheen aikana he oppivat omistavansa tietyn stigman suhteuttaessaan itseään yhteiskunnan normeihin, ja kykenevät siten ymmärtämään, mitä seurauksia tämän stigman omistamisella on itselle. Näiden kahden moraaliuran vaiheen ajoitus ja vuorovaikutus muodostaa tärkeitä malleja, luo perustan myöhemmälle kehitykselle ja luo keinon erottaa, mitä moraalisia uria on saatavilla stigmatoiduille ihmisille.

Goffman (em. 34–35) esittää neljä erilaista moraalisten urien kaavaa, joiden kautta stigma tulee leimatulle ymmärretyksi. Ensimmäiseen kaavaan kuuluu se, että stigman kanssa on synnytty. Tällöin ihminen voi olla esimerkiksi orpo tai adoptoitu, koska molempiin liittyy leimaamista. Tällainen ihminen oppii olevansa jollain tavalla normaalista poikkeava, mutta hän myös oppii miten hän voisi ehkä myöhemmin olla osa normaalia valtaväestöä. Toiseen kaavaan kuuluu se,

että lapsi kasvaa ikään kuin kuplassa perheensä tai muiden läheisten kanssa, eikä ymmärrä omistavansa kuplassa elämisen vuoksi mitään leimaa. Kuitenkin joutuessaan ”oikeaan” elämään eli esimerkiksi kouluun tai työelämään, hän huomaa poikkeavansa normaalista. Kolmas kaava on tutkielmani kannalta oleellinen ja siihen sisältyy se, että stigma saadaan vasta myöhemmin elämässä esimerkiksi sairastuessa tai vammautuessa tai tutkielmani kannalta oleellisesti, työttömäksi jäädessä. Tällöin yksilön tulee vasta myöhemmällä iällä oppia, millaista on kantaa tiettyä stigmaa ja hänellä on yleisesti ottaen omakohtaista kokemusta ”normaaleihin” kuulumisesta aiemmin, ennen kuin hän on saanut leiman. Tähän kokemukseen liittyikin usein oman itsen menettämisen tunteita ja identiteettikriisi sekä itsensä paheksumista. Neljäs moraalisten urien kaava on se, että joku henkilö on kasvatettu täysin eristettynä yhteiskunnasta esimerkiksi hyvin uskonnollisessa yhteisössä. Jos tämä henkilö kohtaa ”normaalin” maailman jossain kohtaa elämäänsä, ei hän kuulu joukkoon ja tulee tämän vuoksi leimatuksi.

Hyödynnän Goffmanin stigman teoretisointia analysoidessani tutkimusaineistoa. Oleellista Goffmanin (1963) teoriassa on, että stigma sijaitsee attribuutin tai piirteen ja yleisön suhteessa. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi jossain yhteiskunnassa, jossa kukaan ei kävisi töissä, työttömyys ei aiheuttaisi stigmaa, sillä työllisyys ei ole normaalina nähty ja tavoitteellinen tila. Eli stigma ei ole sinänsä ihmisessä vaan stigma on attribuutin (työtön) ja yleisön (palkkatyötä normaana pitävät) suhteessa, jotka näkevät sen epänormaalina. Tätä havainnollistaa myös se, että muiden saman stigman omaavien seurassa ei todennäköisesti tulla stigmatoiduksi. Esimerkiksi työtön ei todennäköisesti tule stigmatoiduksi työttömien työpajalla toisten työttömien toimesta, koska stigma ei sijaitse ihmisessä itsessään vaan stigma rakentuu aina suhteessa johonkin ”normaaliin”. Koska työttömät ovat joukkona yleisesti leimattuja, he kuuluvat kaikki tähän niin sanottuun ”epänormaaliin” joukkoon, jolloin on epätodennäköistä, että he leimaisivat toinen toisiaan.

3.4 Goffmanin teorian kritiikki

Goffmanin teoriaan ja sen ajankohtaisuuteen nykyään on otettu myöhemmin paljon kantaa erilaisissa tutkimusartikkeleissa. Bruce G. Link & Jo C. Phelan (2001) esittävät, että tutkimus Goffmanin stigmamääritelmän avulla on ollut todella tuottavaa, ja se on johtanut käsitteellisiin tarkennuksiin ja toistuviin osoituksiin leimautumisen kielteisistä vaikutuksista leimautuneiden elämään. Myös esimerkiksi Imogen Tyler ja Tom Slater (2018, 721) ovat artikkelissaan

”Rethinking the sociology of stigma” ottaneet asiaan kantaa tuoden esiin, että Goffmanin stigmakertomus on osoittautunut tuottavaksi konseptiksi sosiaalisen leimautumisen ja sen vaikutusten tutkimuksen edistämiseksi, stigman yleisen ymmärryksen laajentamisessa ja leimautumisen vastaisten kampanjoiden kehittämisessä. Brogan Gibbons ja Matt Birks (2016, 260) tuovat esiin, että Goffmanin jälkeen on kehittynyt kuitenkin useita vaihtoehtoisia stigmamääritelmiä. Goffmanin stigmatologiaa voidaan edelleen heidän mielestään hyödyntää myös nykyäänä. (em. 261.) Toistuvaa eri artikkeleissa on, että teoriaa on täydennetty eri tutkijoiden toimesta tehden siihen variaatioita. Goffmanin pääajatuksukset ovat silti läsnä nykyajan tutkimuksessa ja niihin viitataan paljon. Erityisesti mielenterveysteemoissa on käytetty Goffmanin ajatuksia paljon.

Tyler ja Slater (2018, 721) ovat kritisoineet sitä, että Goffmanilta peritty stigman käsitteellinen ymmärrys sekä mikrososiologisten ja/tai psykologisten tutkimusmenetelmien käyttö leimautumisen tutkimuksessa sivuuttaa kuitenkin usein kysymykset siitä, missä stigma syntyy, kenen toimesta, mitä varten ja mihin tarkoituksiin. Lisäksi, vaikka Goffmanin leimautumisen käsite on tarjonnut vahvan analyttisen kategorian ymmärrykseen siitä, kuinka leimautuneet yksilöt selviävät pilaantuneeseen identiteettiin liittyvistä jokapäiväisistä ongelmista, hänen käsittelynsä ei pääse kauas identiteetin hallintaan liittyvistä kysymyksistä (Tyler & Slater 2018, 230; sit. Kusow 2004, 195). Tyler (2018, 751) ottaa kantaa siihen, että Goffman ei ota tarpeeksi huomioon valtasuhteita yhteiskunnassa. Hän kritisoi erityisesti Goffmanin ajatuksia ”normaaleista ihmisistä”. Vaikka Goffman väittää, että stigma on suhteellista, hänen stigmakonseptinsa on muotoiltu "normaalin ihmisen" tekijän asemasta, sellaisen ihmisen voimakkaasta asemasta, joka omistaa leimautumisen niille, joiden kuvitellaan epäonnistuvan ennalta sovitussa ulkonäkö- tai käyttäytymisnormeissa. (Tyler 2018, 54.) Yksi nykyisten stigmakäsitysten suurimmista rajoituksista ovat huomiotta jääneet kysymykset siitä, mistä leimaavat asenteet tulevat, miten ja kuka leimaa luo, välittää, tuottaa ja miksi, mitä yhteiskunnallisia, poliittisia ja taloudellisia tehtäviä leimauksella voi olla erityisesti historiallisissa ja geopolittisissä yhteyksissä ja miten leimautumista on vastustettu. Tyler esittää, että tulevien leimautumista tutkivien sosiologioiden haasteena on perehtyä näihin kysymyksiin, jotta voidaan paremmin ymmärtää leimautumisen roolia sosiaalisen eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuksien lisääntymisessä. Tähän tehtävään soveltuvien käsitteellisten työkalujen kehittäminen tarkoittaa Tylerin mukaan siirtymistä Goffmanin kehittämän vaikutusvaltaisen leimautumisen ja hänen jälkeensä seuranneiden stigmakäsitysten ulkopuolelle. (Tyler & Slater 2018, 736; sit. Tyler 2018.) Yleisesti ottaen eri kirjoittajat korostavat sitä, että Goffmanin teorian käyttämiseen nykyajan yhteiskunnan ilmiöiden

selittämisessä tulee suhtautua myös varauksella, sillä Goffmanin teos stigmasta on kuitenkin jo vuodelta 1963. Teoria on siis monien arvostelijoiden mielestä konservatiivinen.

4. Tutkimusasetelma ja aineisto

4.1 Tutkimuskysymys

Tutkielmassani tarkastelen työttömyyttä kokeneiden ihmisten kokemuksia työttömyyden aiheuttamasta stigmasta. Olen kiinnostunut stigmasta laaja-alaisena ilmiönä, jolla on todennäköisesti monia eri puolia.

Tutkimuskysymykseni on:

Miten työttömyyden stigma ilmenee työttömyyttä kokeneiden tarinoissa?

4.2. Aineisto

Pääaineistona tutkielmassani toimii Työttömän tarina -kirjoituskilpailu 2018, joka on ladattavissa SKS:n arkistosta ja Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta. Aineiston ovat keränneet vuonna 2018 yhteistyönä Lena Näre (Helsingin yliopisto) sekä Suomalaisen kirjallisuuden Seura (SKS). Aineisto on luovutettu arkistoon 13.11.2019. SKS on kerännyt aiemminkin työttömien tarinoita Työttömän tarina -kirjoituskilpailun avulla vuonna 1993.

Työttömän tarina -kirjoituskilpailun avulla saatiin tietoa työttömyyttä kokeneiden suomalaisten työttömyyden kokemuksista, toimeentulosta ja työnhausta. Kirjottamisen inspiraationa toimivat suuntaa antavat kysymykset erilaisista työttömyyden aihepiireistä. Nämä kysymykset olivat:

”Kerro, millaista on olla vailla työtä, jolla tulee toimeen. Kerro omista kokemuksistasi. Voit kertoa myös siitä, kuinka läheisen työttömyys sinuun vaikuttaa.”

”Kerro, miten jouduit työttömäksi ja miltä työn menettäminen tuntui. Mistä työttömäksi joutuminen mielestäni johtuu?”

”Kerro arjestasi ja ajatuksistasi. Kuinka pärjät nykyisessä tilanteessa? Miten järjestät arkesi? Mitä tunteita työttömyys sinussa herättää? Mitä ajattelet työn merkityksestä ja ovatko ajatuksesi siitä muuttuneet?”

”Mitä ajatuksia ja kokemuksia sinulla on työllistämistoimenpiteistä ja työttömien palveluista kotipaikkakunnallasi? Millaista toimintaa työttömät itse järjestävät?”

”Mitä ajattelet kotimaasi tulevaisuudesta? Mitä tulevaisuudensuunnitelmia ja odotuksia sinulla on?”

Kilpailuun osallistuneet ovat kuvanneet yllä olevia apukysymyksiä hyödyntäen työttömyyttään monipuolisesti ja hyvin eri tavoin sekä eripituisilla tarinoilla. Kirjoituksissa on paljon esillä esimerkiksi työttömyyden vaikutus koettuun hyvinvointiin ja elämänlaatuun sekä työttömille suunnatut työllistämistoimenpiteet ja kirjoittajien ajatukset niistä. Lukuisissa tarinoissa tuodaan esiin työttömyyden moninaiset negatiiviset vaikutukset, joista tutkielmalleni oleellisesti stigma esiintyy suurimmassa osassa tekstejä. Aineisto on kerätty vuonna 2018, jolloin työvoimapolitiinen aktiivimalli oli käytössä Suomessa. Aktiivimalliin otetaan kantaa monissa tarinoissa ja se näyttäisi tarinoiden mukaan lisänneen työttömyyteen kohdistuvaa stigmaa. (Näre & SKS, 2020.)

4.3 Tutkimusmenetelmä

Tutkielmani on laadullinen ja käyttämäni tutkimusmenetelmä on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2018) käsittelevät teoksessaan Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi kattavasti laadullisen tutkimuksen ja sisällönanalyysin tekemistä. Heidän mukaansa teoriaohjaava sisällönanalyysi toteutetaan aineiston ehdoilla, mutta analysointivaiheessa siihen liitetään jo valmiiksi olemassa olevaa ja tiedettyä teoriaa (em. 98). Teoriaohjaava analyysi sisältää siis teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysi ei kuitenkaan pohjautu suoranaisesti johonkin tiettyyn teoriaan (em. 82). Teoria ohjaa tässä tutkimusmenetelmässä siis päättelyä ja lopputulosta, mutta vaihtelua on siinä, missä vaiheessa teoria liitetään mukaan päätelmien tekoon (em. 84). Teoriaohjaava analyysitapa eroaa teorialähtöisestä esimerkiksi siinä, että teoriaohjaavassa tutkimusmenetelmässä jo tiedetty tieto tai teoria ei määritä tutkittavan ilmiön käsittelyä. Tutkittavan ilmiön määrittely on siis vapaata, toisin kuin teorialähtöisessä analyysissä. (em. 82.) Ylipäättään teoriaohjaava tutkimusmenetelmä ei siis pohjaa suoraan aiemmin tiedettyyn, mutta käyttää sitä kuitenkin apuna uusien tulkintojenkin tekemiseen (em. 80).

Sisällönanalyysi on Tuomen ja Sarajärven mukaan tekstianalyttinen analyysitapa, jolla tutkittavana olevasta ilmiöstä voidaan saada yleinen ja tiivistetty kuvaus (em. 87) ja tämä analyysitapa antaa mahdollisuuden johtopäätöksien vetämiseen tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87; sit Grönfors 1982; Grönfors & Vilkkä 2011). Sisällönanalyysi mahdollistaa

erilaisten dokumenttien systemaattisen ja objektiivisen tarkastelun. Näitä dokumentteja voivat olla lukuisat eri kirjalliset materiaalit, kuten kirjat, haastattelut ja artikkelit. Myös esimerkiksi käyttämäni tarinamuotoinen aineisto on siis analysoitavissa sisällönanalyysin avulla. (em. 87.)

Tutkimuskysymyksenä mielessä pitäen aloitin selaamalla läpi kaikki 165 tarinaa ja valitsin niistä pidemmät (vähintään kolmesivuiset) tekstit, joissa oli havaittavissa tarinamuotoisuutta. Näistä teksteistä karsin pois ne, joissa stigmaa ei käsitellä ollenkaan tai sitä käsitellään hyvin vähän. Luin tarinoita useaan kertaan läpi niin kauan, että minulla oli lopulta käytössä mielestäni tutkielmalle hyödyllisimmät 19 tarinaa. Valitsin nämä tarinat sen perusteella, että niissä puhuttiin stigman eri puolista mahdollisimman paljon. Sarajärvi ja Tuomi (2018, 92–93) ovat selittäneet auki sisällönanalyysin vaiheita. Olen hyödyntänyt heidän ohjeistustaan analysoidesani valitsemiani tarinoita. Ensimmäiseksi olen pelkistänyt tarinoita värikoodaamalla stigmaan liittyviä ilmaisuja, jotka ovat oleellisia tutkimuskysymykselleni. Tämän jälkeen olen listannut ilmaisuja erilliseen tiedostoon allekkain. Etenin luokittelemaan löytämiäni ilmaisuja eli etsin niistä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, minkä avulla olen muodostanut alaluokkia. Tämän jälkeen olen muodostanut kolme yläluokkaa, millä ilmennän sitä, miten stigma ilmenee tarinoissa (yhdistävä luokka). Näin tekemällä olen koonnut aineistosta kolme pääluokkaa, minkä kautta analysoin työttömyyden stigmaa. Nämä ovat:

1) Stigman asettaminen ja syy stigmalle

2) Stigman vaikutukset yksilölle

3) Aktivointitoimenpiteiden stigmatisoiva vaikutus

Ensimmäiseen luokkaan kuuluu se, keneltä stigma tulee ja miksi. Leimatuksi tullaan tarinoiden perusteella yhteiskunnan, kanssaihmisten sekä oman itsen kautta. Tähän luokkaan sisällytän myös sen, miten palkkatyössä käyminen on yhteiskunnassamme normi ja miksi työttömyys näin ollen yleisesti leimaa ihmisen. Kerron myös sen, miten työtöntä ihmistä kuvaillaan; millaiseksi hänet leimataan tarinoiden kirjoittajien perusteella.

Toiseen luokkaan kuuluvat ne lukuisat vaikutukset, mitä työttömäksi joutuminen ja siitä johtuva työttömyyden leima aiheuttaa yksilölle. Työttömyys aiheuttaa todella monia negatiivisia vaikutuksia yksilölle, mistä suurin osa vaikuttaa olevan kytköksissä työttömyyden leimaan enemmän tai vähemmän suorasti. Se, että työttömyyteen liittyy tietty leima, vaikuttaisi olevan suuri syy sille, että työttömyydellä on niin paljon negatiivisia seurauksia. Jos työttömyyteen ei

liittyisi sosiaalista aspektia ja sen aiheuttamaa leimaa, työttömyys tuskin aiheuttaisi esimerkiksi häpeän kokemuksia, alemmuudentuntoa tai viallisuuden tunteita.

Kolmantena käsittelen aktivointitoimenpiteiden leimaavaa vaikutusta. Aktivointitoimenpiteitä on kohdistettu tarinoiden kirjoittamisen aikaan työttömiin paljon ja ne on koettu pääosin negatiivisesti. Palkkatyön normi yhteiskunnassa antaa oikeuden kohdistaa siitä poikkeaviin ihmisiin eli työttömiin tietynlaisia toimenpiteitä, jotka voivat olla hyvinkin haitallisia yksilölle.

Luokittelu on suoritettu aineistolähtöisesti ja hyödynnän Goffmanin teoriaa ja eri tutkijoiden aiempaa tutkimusta aineistoni analysoinnissa.

4.4 Tutkimusetiikka

Käytän valmista aineistoa Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta ja sitoudun sen käyttöehtoihin. Aineisto on luovutettu minulle kandidaatintutkielmaa varten ja sitoudun viittaamaan siihen ja sen tekijöihin asianmukaisesti. Sitoudun hävittämään aineiston, kun olen saanut kandidaatintutkielmani valmiiksi. Sitoudun aineiston käyttöehtoja noudattaen lähettämään viitetiedot Yhteiskunnalliseen tietoaarkistoon tutkielman tehtyäni. (Tietoaarkisto, 2020.) Sitoudun hyvän tieteellisen tutkimuksen käytäntöihin, jotka on kirjattu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan nettisivuille (TENK).

Käyttämäni aineiston dokumentit on tarvittaessa anonymisoitu. Aineistosta on poistettu vastaajien tietoja, jotka olisivat voineet johtaa vastaajien tunnistamiseen. Aineistosta ei käy siis ilmi vastaajien oikeat nimet ja usein nimet on korvattu peitenimillä. Lisäksi tarvittaessa on poistettu muitakin tietoja, kuten kirjoittajien asuinpaikkakuntia. Aineisto saattaa sisältää kuitenkin tunnistetietoja kuten työnimikkeitä ja paikkakuntia, joita ei ole muutettu ja jatkokäyttäjän tulee harkita näiden tietojen kohdalla tutkimuseettisiä käytäntöjä. Sitoudun tekemään niin. Kirjoituskilpailuun osallistuneet ovat sitoutuneet siihen, että tarinat arkistoidaan Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon ja niitä voidaan luovuttaa tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun. (Näre & SKS, 2020.)

5. Tulokset

Työttömyyden stigma tulee esiin tarinoissa usein ja monesta eri näkökulmasta. Eri kirjoittajien kertomukset leimatuksi joutumisesta ja stigman eri puolista ovat hyvin samankaltaisia. Käsitelen seuraavaksi stigmaa aiemmin mainitsemastani kolmesta kategoriasta käsin. Ensimmäiseksi esitän, kuka stigman asettaa työttömälle ja miksi, sen jälkeen tarkastelen stigman vaikutuksia yksilöön, minkä jälkeen syvennyn aktivointitoimenpiteiden stigmatisoiviin vaikutuksiin.

5.1 Stigman asettaminen ja syy stigmalle

Yhteiskunnallinen paine

Goffman (1963, 127–128) esittää, että yhteiskunnissa vallitsee yleisesti yhteinen arvojärjestelmä. Mikäli ihminen ei kykene elämään näiden arvojen mukaan, voi hän helposti nähdä itsensä ainakin hetkittäin muita ihmisiä huonompana, puutteellisena, arvottomampana ja epäonistuneena. Goffman (1963, 2) tuo esiin, että yhteiskunta vahvistaa ihmisten kategorisointia ja antaa määreet sille, mikä on tavallista tai luonnollista tietyille kategorialle. Sosiaalinen identiteetti on oleellinen käsite selitettäessä näitä kategorioita. Sosiaalinen identiteetti tarkoittaa Goffmanin mukaan jonkun ihmisen kategorialla ja piirteitä. Ihmiset pystyvät olettamaan toisen ihmisen sosiaalisen identiteetin melko helposti. Luotamme tietynlaisiin yhteiskunnan luomiin olettamuksiin ihmisistä ja sen kautta muodostamme käsityksen siitä, mikä on ”normaalia” ja näin ollen jopa vaadittua yhteiskunnallisesti. Goffman esittää, että yleensä näistä vaatimuksista ei olla edes itse tietoisia, ellei tule tilannetta, jossa niitä on pakko tutkailla tarkemmin. Ajatus yhteisestä arvojärjestelmästä ja sosiaalisesta identiteetistä kytkeytyy siis tutkielman teoriaosuudessa esille tulleeseen ajatteluun ”normaaleista” ja poikkeavista.

Kirjoittajat ovat hyvin tietoisia suomalaisen yhteiskunnan palkkatyön normista ja he ovat kokeneet merkityksellisyyttä ja yhteenkuuluvuutta yhteiskunnassa erityisesti työn avulla. Palkkatyön normi voidaan nähdä osana Goffmanin esittelemää yhteistä yhteiskunnan arvojärjestelmää. Lähes kaikissa valitsemistani tarinoissa tuodaan esiin se, että työttömän stigma on tunnistettu osaksi omaa uutta työttömyyden identiteettiä. Leimasta ja sen seurauksista yksilölle yhteiskunnassa ollaan tarinoissa siis hyvin tietoisia. Kirjoittajat kokevat paineita työttömyydes-

tään erityisesti yhteiskunnallisten normien takia. Leimatuksi koetaan tulleen yleisesti ottaen yhteiskunnan kautta siten, että suurin osa kirjoittajista ei koe olevansa yhteiskunnassa osallisia, sillä tavalla, kun he olivat töissä ollessaan. Työttömäksi jääminen koetaankin tarinoissa usein yhteiskunnan ulkopuolelle jäämiseksi. Osa kirjoittajista tuo esiin tarpeen kuulua työyhteisöön, sillä se on asia, mikä tuo yhteiskunnassamme heille suuresti merkityksellisyyden ja tarpeellisuuden tunnetta. Ilman yhteisöä koetaan taas juurettomuutta ja hyödyttömyyttä sekä lukusia muita negatiivisia asioita. Goffmanin ajatukset yhteisestä arvojärjestelmästä vaikuttavat selittävän hyvin työttömyyttä kokevien kokemuksia.

”Jälkikäteen ajatellen pahimmalta tuntui yhteiskunnan kohtelu, eivät niinkään kanssaihmissen ajattelmattomat lausunnot. Se suunta, johon Suomi on lähtenyt kaikkien aktivoimistoimenpiteiden ja vastikkeellisuuden kanssa, on väärä suunta. Olin raivoissani, kun yhteiskunnallisista, rakenteellisista ongelmista haluttiin tehdä minun ongelmani, minun väärin valintojeni tai vääränlaisuuteni syytä.”

”Aina palaan siihen, mitä minun olisi itseni, lähipiirini, poliittisten päättäjien tai yhteiskunnan mielestä pitänyt tehdä.”

”Ihminen kun tulee nähdäksi ja kuulluksi muiden ihmisten kautta.”

Suurimmassa osasta tarinoista puhutaan siitä, miten työttömyys on kallista yhteiskunnalle ja miten työttömistä ihmisistä ei käytännössä ole yhteiskunnalle mitään hyötyä. Työ nähdään tarinoissa siis hyvin tärkeänä osana ihmisen normaalia elämää ja tarinoissa korostuu nimenomaan työn merkitys yhteiskunnalliselle järjestykselle. Suurimmassa osassa tarinoista korostuu se, että kun työtä ei ole, niin elämältä katoaa lähes kokonaan pohja. Hyödyllisyyden tunnetta voidaan etsiä myös muualta, kuten eräs kirjoittaja esittää:

”Silloin kun olen ollut pitkään ilman työkeikkaa ja tuntuu, että seinät kaatuvat päälle, asetan itselleni pieniä tavoitteita, jotka minun tulee suorittaa päivän, viikon tai kuukauden aikana. Niitä suorittaessani saan aikani kulumaan hieman paremmin ja minulle tulee parempi omatunto siitä, että olen oikeasti tehnyt jotakin hyödyllistä, enkä vain nukkunut tai maannut sohvalla vilttiin käärittynä ja katsonut telkkaria koko päivää.”

Työhön liittymättömät asiat ja muut identiteetit eivät ole tarinoissa esillä kovin paljon. Tämä voi toki johtua myös tehtävänannosta, sillä kirjoittajat ovat keskittyneet nimenomaan kirjoitta-

maan työttömyyden vaikutuksista, eivät elämän muista osa-alueista. Yhteiskuntatieteiden tohtori Ilmari Rostila (1980) on tehnyt jo vuosina 1978–1979 tutkimusta työttömyydestä elämäntilanteena. Jo tällöin saadut tulokset ovat linjassa sen kanssa, mitä myös käyttämästäni aineistosta tulee ilmi. Rostilan tutkimuksessa yli kolmasosa työttömistä koki sosiaalisia paineita tilanteestaan ja pelko muiden suhtautumisesta työttömyyteen oli läsnä. Tutkimuksen mukaan suurin osa vastaajista koki, ettei heitä ymmärretä ja että heidän ajatellaan olevan vain haluttomia työntekoon. Rostila (1980, 124) huomauttaa, että jo vuonna 1979 työttömyys johti helposti työttömän leimaamiseen. Goffman (1963, 8–9) huomioi, että hyvin oleellinen osa stigmatisoidun henkilön elämää on se, tuleeko hän hyväksytyksi muiden toimesta. Tavallista on, että ei tule, ja tällainen ihminen ei saa muilta kunnioitusta ja arvostusta. Stigmatisoitu yksilö ymmärtää muiden käytöksen perusteella, että hänen ominaisuutensa ovat syy tälle kohtelulle.

Yhteiskunnallisten päättäjien suhtautumisesta työttömiin puhutaan myös monissa tarinoissa. Kaikissa tarinoissa, joissa päättäjistä tai työttömyyteen liittyvästä politiikasta puhutaan, on päättäjien suhtautuminen työttömiä kohtaan koettu negatiivisesti, esimerkiksi epäymmärtäväiseksi ja alentavaksi. Myötätuntoa ei päättäjiltä ole saatu. Työttömät ovat kokeneet päättäjien tasolta esimerkiksi syyllistämistä ja halveksuntaa. Esimerkiksi ruotsalainen tutkija Bentgt Starrin (2002, 30) on ottanut kantaa työttömien ja köyhien syyttämiseen omasta tilanteestaan. Hän huomioi, että syytteleminen voi juontaa juurensa siihen, että työetiikan halutaan säilyvän tietynlaisena kapitalistisessa yhteiskunnassa. Starrin esittää mielipiteensä siitä, että työttömien ja köyhien syyttäminen ei todennäköisesti johda siihen, että heistä tulee entistä valmiimpia työhön vaan todennäköisesti päinvastoin. Kirjoittajat ottavat kantaa tarinoissa esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”...syvempi ongelma löytyy itse kapitalistisen järjestelmän uumenista.

Sivilisaatiohistoriamme voidaan katsoa alkaneen teollisesta vallankumouksesta ja siitä asti työttömät ja köyhät ovat aina olleet jonkin sortin ongelma.”

”Niinpä minun on ryhdistädyttävä ja etsittävä uusi työ 56-vuotiaana. Haluathan sinä tietenkin olla mukana rakentamassa Suomea? Näin minä kysyn itseltäni ja näin minulta kysytään tv-uutisissa harva se ilta, kun siellä työministeriä ja asiantuntijoita haastatellaan.”

Työttömyyden aiheuttamat paineet vuorovaikutuksessa

Paineita koetaan yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin lisäksi suoraan kanssaihmisiltä. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että kirjoittajat ovat kokeneet tullessa leimatuksi kasvokkaisessa tai virtuaalisessa vuorovaikutuksessa. Alla oleva sitaatti eräältä kirjoittajalta ilmentää tätä hyvin:

”Pahinta oli kuitenkin se täydellinen arvottomuuden tunne, joka valtasi minut työttömyyden pitkittyessä. Työttömistä puhutaan julkisuudessa ja kahvipöydistä usein rumasti, etenkin jos paikalla on ihmisiä, joita asia ei ole itseä koskettanut. Eräs vanhempi sukulainen totesi: ”siellä on se työttömien työpaja ja niitä kauheita työttömiä” puhuessaan kuntouttavassa työtoiminnassa olleista pitkäaikaistyöttömistä.”

Työttömät ovat törmänneet myös kommentteihin, joissa on ihmetelty esimerkiksi työttömien omistamia asioita kuten sitä, että työttömällä on auto tai tyylikkää vaatteita. Ikäviä kommentteja on kuultu myös siitä, jos työtön ihminen on liikkunut arkipäivisin ulkona niin sanotuilla vapaa-ajan asioilla tai vienyt lapsensa hoitoon siitä huolimatta, että työttömänä ollaan itse kotona. Tarinoiden kirjoittajien puheiden perusteella tulee sellainen kuva, että työtön ihminen ei saisi siis joidenkin ihmisten mielestä omistaa tietynlaisia asioita tai toimia tietyllä tavalla vaan sen takia, että hänellä ei ole työpaikkaa. Työssäkävien ihmisten kohdalla vastaavia asioita taas ei kyseenalaisteta. Eräs kirjoittaja mainitsee, kuinka suomalaisessa yhteiskunnassa identiteetti rakentuu paljolti ”työminän” ympärille, minkä vuoksi kohdatessa uusia ihmisiä toisen työtilanteesta tiedustellaan usein nopeasti. Tämä voi asettaa työttömän vaikeaan asemaan. Tarinoista käy ilmi, että omasta työttömyydestä ei välttämättä olla haluttu kertoa muille ihmisille. Goffmanin (1963, 42) teoretisointi informaatiokontrollista selittää hyvin tätä ilmiötä. Informaatiokontrollissa on kyse siitä, että huonomaineinen piirre ei ole tullut vielä esiin ja kanssaihmiesten reaktiota pelkäävä ihminen joutuu jatkuvasti miettimään, kelle, missä, miten ja milloin tietoa omasta mahdollisesti mustamaalaavasta piirteestä (työttömyys) paljastetaan tai paljastetaan sitä, vai pitäisikö ominaisuudesta jopa valehdella. Tarinoiden kirjoittajat näyttävät harjoittaneen tällaista informaatiokontrollia. Myös kiertoilmauksia työttömyydelle on olemassa. Esimerkiksi kotiäitinä oleminen tai se, että ollaan ”töiden välissä”, mainitaan tarinoissa. Kiertoilmauksissa on katsoakseni kyse siitä, että leimautumisen pelossa halutaan tuoda esiin, että omalla elämällä tehdään jotain järkevää ja merkityksellistä, mikä vaikuttaa tarinoiden perusteella olevan yhteiskunnassa tärkeää. Tämäkin vaikuttaa olevan eräänlaista informaation kontrollointia.

”Työttömyys herättää minussa monia erilaisia tunteita riippuen eri tilanteista. Jos kohtaan uuden ihmisen tai vanhan tutun ja hän kysyy mitä teen työkseni, tunnen hieman häpeää kertoessani olevani työtön...vieläkin. Sijaisen tehtävistä kertominen taas helpottaa omaatuntoani ja lievittää häpeän olon tunnetta.”

Paul Letkemann on kirjoittanut työttömyyden stigman hallinnasta. Letkemann (2002, 511) esittää, että työttömyyden stigman kanssa elämisessä ja häpäisevillä yhdistämisillä tähän stigmaan on suoria vaikutuksia ihmisen itsearvostukseen, luonteeseen ja sosiaaliseen rooliin. Letkemann on laajentanut Goffmanin stigmakäsityksiä ja tuonut mukaan johdannaisstigmojen käsitteet, jotka vaikuttavat olevan oleellisia myös tutkielmani kannalta. Johdannaisstigmat ovat leimoja, joita yksilö saa esimerkiksi valehdellessaan tai piilotellessaan työttömyyttään. Valehtelu ja piilottelu voi leimata jo leimattua työtöntä vielä enemmän, koska nyt hän on nähtävissä myös esimerkiksi epäluotettavana. Tapahtuu niin sanottu johdannainen leimaantumisen. Yritettäessään hallita alkuperäistä stigmaansa ihmiset voivat siis aiheuttaa itse asiassa enemmän vahinkoa jo pilatulle identiteetilleen. Johdannaisstigmoilla voidaan laajentaa stigman käsitystä ja ymmärtää paremmin työttömyyden kokemuksen monimutkaista luonnetta. Tarinoissa käytetyt kiertoilmaisut tai tiedon pimittäminen työttömyyttä koskien voisi siis tämän teoretisoinnin mukaan johtaa johdannaisstigmoihin.

Työttömyyteen liittyvät halventavat termit ja stereotypiat

Työttömyyden epänormaaliutta ja yhteiskunnallista halveksuntaa kuvastaa hyvin se, että tarinoiden kertojat tuovat esiin useat halventavat termit ja stereotypiat, joita työttömyyteen ja työtömiin liitetään. Näitä termejä he ovat joko kuulleet muilta ihmisiltä tai liittävätkin ironisesti tai tosissaan itse työttömyyteen kerronnassaan. Termejä ovat tarinoissa esimerkiksi: loinen, laiska, yhteiskunnan elätti, yhteiskunnan varojen väärinkäyttäjä, aherrusta vieroksuva, luuseri, huono ihminen, ressurkka, sosiaalipummi, työn vieroksuja, rikollinen, syntinen, tyhmä ja epäonnistunut.

”Työttömänä oleminen on mielestäni alentavaa. Se leimaa ihmisen luuseriksi ja laiskaksi, vaikka ihmisen todellisuudessa olisi hyvinkin ahkera. Se, että työttömyys ja työpaikat eivät kohtaa, on yhteiskunnallinen ongelma.”

Stereotyyppioita ovat taas esimerkiksi ajatukset siitä, että työttömät olisivat syrjäytyneitä, alkoholisteja, tatuoituja, käyttäisivät huumeita ja makaisivat päivät sohvalla tekemättä mitään. Lisäksi tuodaan esiin se, että työttömyyttä pidetään usein omana valintana. Huomionarvoista on se, että kirjoittajat vaikuttavat olevan erittäin hyvin perillä työttömyyteen liitettävistä negatiivista ominaisuuksista ja tuovat niitä jatkuvasti itse esiin. Suuri osa kirjoittajista vaikuttaa pelkäävän, että heihin liitetään näitä oletuksia. Tästä on nähtävissä se, miten vahvasti työttömyyden stigma ja siihen liitetyt ominaisuudet on sisäistetty yhteiskunnassamme. Esimerkiksi Koponen (2017) on ottanut osuvasti kantaa työttömiin kohdistettavaan puheeseen. Hän huomauttaa, että tapa, jolla työttömistä puhutaan mediassa ja viranomaisten taholta olisi muihin ihmisryhmiin kohdistettuna luettavissa vihapuheeksi. Julkisen keskustelun dominoiva puhetapa siitä, että huono-osaisia syyllistetään heidän tilanteestaan, on Koposen mielestä huolestuttavaa. Esimerkiksi Unkilan ja Savinaisen (2019) mukaan työttömyyden syyt eivät ole haluttomuus töihin tai motivaation puute työn etsimiseen, kuten julkinen puhe saattaa usein esittää. Eräs tarinan kirjoittaja ottaa osuvasti kantaa näihin asioihin:

”Lehtiartikkeleiden perusteella heijastuu usein, osittain median, sekä julkisen keskustelun mielipidekirjoitusten luoma julma kuva työttömistä ja työttömyydestä. Puhutaan syrjäytyneistä, mielenterveysongelmallisista, alle köyhyystason elävistä, syrjäytymisvaarassa olevista, pitkäaikaissairaista ja päihdeongelmallisista, saman viivan alla. Lisäksi puhutaan yhteiskunnan loisista ja eläteistä, yh-luuserista ja tukihujareista. Tähän olisi tultava stoppi.”

Itsen leimaaminen ja leimasta irrottautuminen

Mielenkiintoista on se, että työttömät vaikuttavat itse leimaavan myös itseään. Tällä tarkoitan sitä, että usea kirjoittaja puhuu itsestään hyvin negatiiviseen sävyyn työttömyytensä vuoksi ja kokee selkeää identiteettikriisiä ja huonommuutta työttömyydestään. Monet kirjoittajista eivät halua tulla yhdistetyksi työttömyyden negatiivisiin stereotyyppioihin. Työttömyys vaikuttaa monen kirjoittajan elämään hyvin kokonaisvaltaisesti ja moni kirjoittaja näkee epäonnistuneensa elämässä laaja-alaisesti vain siksi, että he ovat työttömiä. Goffman (1963, 7–8) esittää, että yhteiskunta asettaa tietyt standardit siinä eläville ihmisille, ja jos leimattu henkilö ei koe yltävänsä niihin, hän voi alkaa kokea häpeää, koska hän näkee itsekkin leimaavan ominaisuuden häntä tahraavana ja epätoivottuna. Muut, jotka ovat tekemisissä leiman saaneen ihmisen kanssa, eivät osoita tätä kohtaan kunnioitusta ja hyväksyntää hänen huonon ominaisuutensa vuoksi, mistä seuraa se, että yksilö alkaa nähdä itsensä heidän tavallaan. Stigmatoidut ihmiset sisäistävät

siis ”normaalin” standardit kulttuurista (on normaalia käydä töissä) ja sitten ymmärtävät, että he eivät ole ”normaaleja”, koska he eivät sovi näihin standardeihin. Tällöin he ikään kuin stigmatisoivat itse itseään. Eli he tuomitsevat itseään, koska eivät sovi yhteiskunnan standardeihin. Se, että työttömyys aiheuttaa tietynlaisen kriisin niin monelle kirjoittajalle, johtuu varmasti osaltaan sisäistetystä palkkatyössä käymisen normista ja epäonnistumisen tunteesta, kun ei kuulu lukaan enää normaalina pidettyyn työelämään.

Mielenkiintoista on, että pieni osa kirjoittajista pyrkii niin sanotusti irrottautumaan stigmasta. He tuovat esiin, että työttömyys ei esimerkiksi ole heidän ongelmansa eivätkä he suostu sitä häpeämään. Kirjoittajat syyttävät esimerkiksi työmarkkinatilannetta eivätkä itseään. Näiden kirjoittajien kohdalla on nähtävissä vastustusta sosiaalisia normeja kohtaan. Muutama kirjoittaja esittää suoraan ironisia kommentteja suomalaisia työttömyystoimenpiteitä kohtaan ja he leikittelevät esimerkiksi ajatuksella, että he olisivat stereotyyppisen työttömän kaltaisia ihmisiä. Alla esimerkkejä leimasta ”irrottautumisesta”.

”Minulle on lisäksi aivan yhdentekevää, millainen leima minussa mahdollisesti on. Olen ns. yhteiskunnan tai oikeastaan aviomieheni elätti, koska tässä maassa ei riitä kaikille (varsinkaan keski-ikäisille) työpaikkoja. Sitä tosiasiaa ei vain poliitikkojen taholta suostuta myöntämään. En kuitenkaan häpeä, koska työttömyys ei ole oma vikani.”

”Olen aina ollut sitä mieltä, että ihminen pitää hyväksyä sellaisena kuin hän on ja jos minua ei hyväksytä sellaisena, ei mahda mitään. Tärkeintä että itse tiedän kuka ja mikä olen sekä se, että läheisten kanssa asiat ovat hyvin.”

5.2 Stigman vaikutukset yksilölle

Työttömyys aiheuttaa sitä kokevalle ihmiselle lukuisia negatiivisia vaikutuksia. Se, että näin on, johtune siitä, että yhteiskunnassamme työttömyys nähdään epätoivottuna tilana. (ks. esim. Aho 1988.) Mikäli työttömyys olisi normi tai esimerkiksi jollain tapaa hyvänä pidetty asia, sillä tuskin olisi läheskään niin paljon negatiivisia vaikutuksia. Tarinoissa on katsoakseni nähtävissä se, että nimenomaan työttömyyden aiheuttama stigma on suuri syy sille, että työttömyys aiheuttaa niin paljon haitallisia vaikutuksia. Kuten alussa Goffmanin teoriaa esitellessäni mainitsin, stigma sijaitsee attribuutin tai piirteen ja yleisön suhteessa. Eli yhteiskunnassa, jossa kukaan ei kävisi töissä, työttömyys ei aiheuttaisi stigmaa, sillä työllisyys ei olisi normaalina nähty tila ja

ehkä sitä ei nähtäisi ollenkaan tavoitteellisena. Tällaisessa yhteiskunnassa työttömyys siis mitä luultavammin ei aiheuttaisi samankaltaisia negatiivisia vaikutuksia, kuin se aiheuttaa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa palkkatyössä käyminen on hyvin tärkeä normi. Alla olevassa sitaatissa eräästä tarinasta kulminoituu mielestäni hyvin se, miten nimenomaan työttömyyden stigma aiheuttaa näitä negatiivisia vaikutuksia. Kun työttömyys ei ole hyväksyttyä, kokee henkilö häpeää, syyllisyyttä ja pettymystä:

”Työttömyydestäni tunsin häpeää, syyllisyyttä ja pettymystä – varsinkin kun aina olin ajatellut, ettei minulle näin kuulunut käydä. Eriyisen vaikeaksi tunteen teki kotitaukani, sillä perheessäni kun oli aina uskottu työn tekemiseen ja yrittämiseen: joutilaisuus ei ollut hyväksyttyä.”

Työttömyyden vaikutuksia ovat kirjoittajien mukaan muun muassa: häpeä, yhteiskunnallisen arvottomuuden tunne, negatiiviset vaikutukset itsetuntoon, muiden ihmisten arvostuksen väheneminen itseä kohtaan, hyödyttömyyden tunne, tarpeettomuuden tunne, viallisuuden tunne, tyrmistyneisyys, kiukkuisuus, huono omatunto, epävarmuus, rahattomuus, alemmuudentunto, turhautuminen, katkeruus, lannistuneisuus, syyllisyys yhteiskunnan varojen käyttämisestä ilman vastapalvelusta, ammatillisen arvostuksen menettämisen sattuminen, yhteisön puute, juurettomuus ja itsetuhoiset ajatukset. Yksi tarinan kirjoittajista mainitsee työkaverinsa tehneen itsemurhan siksi, että hän ei kestänyt työttömyyden aiheuttaman häpeää ja muita siihen liittyviä raskaita asioita. Kuten voi huomata, suuri osa mainituista vaikutuksista näyttää olevan riippuvaisia sosiaalisesta yhteiselosta yhteiskunnan ja siinä elävien ihmisten kanssa. Joko vaikutukset ovat sellaisia, että niistä näkyy alemmuuden kokeminen suhteessa muihin ihmisiin tai ne ovat sellaisia, että yhteiskunnallinen ilmapiiri on todennäköisesti aiheuttanut ne. Tämä kaikki on siten sosiaalista jollain tasolla. Useat klassiset teoreetikot ovat todentaneet, että monet emootiot ovat sosiaalisia, ja siksi hyvin tärkeitä, kun yritetään ymmärtää yksilön ja yhteiskunnan yhteyksiä. Emootiot voidaan nähdä sosiaalisina voimina, joilla on valtava vaikutus ihmisten elämään. Esimerkiksi häpeä lukeutuu näihin emootioihin. (Starrin 2002, 2.) Goffmanin teoretisointi ”normaaleista” ja poikkeavista ilmentää hyvin sitä, miksi työttömyys aiheuttaa niin paljon negatiivisia vaikutuksia. Työttömän stigma voi vähentää stigmatisoidun henkilön elämänmahdollisuuksia laaja-alaisesti. Kuten aiemminkin olen maininnut, ”normaalit” rakentavat niin sanotun stigmatteorian eli ideologian, joka selittää erilaisen ihmisen alemmuuden ja huomioi tämän henkilön edustaman vaaran. Suhtautuminen tällaiseen henkilöön voi olla jopa vihamielistä. (Goffman 1963, 5.)

”Arvottomuuden lisäksi työttömyyttä leimaa syyllisyys. Se ulottuu hyvin arkisiin asioihin kuten vapaa-ajan pitämiseen tai jonkin asian hankkimiseen. Pidennetty viikonloppumatka kotikulmille tai elokuvissa käyminen eivät tunnu ansaituilta, ellei ole ensin tehnyt jotakin tuottavaa.”

”Jos joku kysyy minulta, miltä työttömän elämä Suomessa tuntuu, niin vastaan, että nöyryyttävältä.”

”Työttömänä on alentavaa olla, kukaan, joka ei ole kokenut tätä olotilaa, ei voi sitä täysin ymmärtää. Yhtäkkiä ihminen on täysin yhteiskunnan ulkopuolella.”

Työttömyyden negatiivisista vaikutuksista ylipäätään on olemassa valtavasti tutkimusta. Esimerkiksi Marja Hult, Terhi Saaranen ja Anna-Maija Pietilä ovat tutkineet työttömien hyvinvoinnin ja terveyden kokemuksia. Tutkimukseen osallistuneet työttömät kokivat häpeän ja arvottomuuden tunteita ja työttömyyden aiheuttaman henkisen paineen koettiin vaikuttavan hyvinvointiin. Työttömyyden kielteisiä seurauksia, stressiä ja mielialan laskua koettiin työttömyyden passivoivan vaikutuksen, häpeän ja arvottomuuden tunteiden ja taloudellisen ahdingon vuoksi. (Hult, Saaranen & Pietilä 2016, 115–116.) Tutkimuksessa oltiin siis koettu samankaltaisia negatiivisia tunteita, kuin käyttämässäni aineistossa.

Goffmanin teoriaan viitaten, stigmatisoitua ihmistä pidetään usein ”normaalien” toimesta poikkeuksellisena, pahimmillaan turmeltuneena ja läpikotaisin huonompana. Jos ja kun moni työssäkäyvä ”normaali” sekä yhteiskuntamme ylläpitää tällaista ajattelutapaa, ei ole mikään ihme, että työttömyyden myötä ihminen kohtaa näitä negatiivisia vaikutuksia, joita olen listannut tarinoiden kertojien esittäneen. Negatiivisissa vaikutuksissa näkyy mielestäni selkeästi yhteiskunnallinen työssäkäyntiin painostava ilmapiiri.

”Ihminen tiedostaa aina, kun ei täyty normeja, tai ainakin suurin osa näin tekee. Seurauksena on häpeää.”

”Minä olen toistaiseksi selvinnyt, mutta ainakin yksi työkavereistani teki itsemurhan, koska ei kestänyt työttömyyden aiheuttamaa häpeää ja kaikkia muita siihen liittyviä raskaita asioita.”

5.3 Aktivointitoimenpiteiden stigmatisoiva vaikutus

”Kaikkein vaikeinta oli kestää minuun kohdistetut työllistämisen- ja seurantatoimenpiteet.”

”Minulle jäi työttömyysajastani mieleen eniten arvottomuuden tunne. Tunne oli musertava ja ahdistava. Työtön on vain numero tilastoissa, paperi työnantajien pöydällä, siis jotenkin persoonaton osa suurta massaa. Sen massan sisällä ei ole sijaa yksilöllisyydelle tai erilaisuudelle, vaan kaikki ovat samaa mitätöntä roskaa, jota saa kohdella miten vaan.”

”Aktiivimalli tarkoittaa sitä, että täyden työttömyysetuuden saaminen edellyttää työntekoa, yrittäjänä toimimista tai osallistumista työllistymistä edistävään palveluun. Kela maksaa sinulle työttömyysetuutta. Siksi Kela seuraa jatkossa aktiivisuuttasi.” (Kela, 2018.) Aktiivimallin tarkoituksena on lisätä työllisyyttä ja estää työttömyyden pitkittyminen. Sillä pyritään kannustamaan ihmisiä pysymään kiinni työelämässä ja hakeutumaan palveluihin, joiden kautta työelämään takaisin pääseminen olisi mahdollista. (Hetemäki 2018.) Aktiivimalli oli voimassa Suomessa vuonna 2018, jolloin aineiston tarinat on kirjoitettu. Ohjeistuksessa on myös kysytty kirjoittajien mielipiteitä aktivointitoimenpiteisiin liittyen. Otin aktivointitoimenpiteet osaksi tutkielmaani, koska ne näyttävät tarinoiden perusteella leimaavan työttömiä. Aktivointitoimenpiteiden stigmatisoiva vaikutus ei ole välttämättä suoraan havaittavissa, mutta työttömyyttä kokeneiden tarinat osoittavat, miten toimenpiteet asettavat työttömät erilleen muusta väestöstä tai Goffmanin sanoin ”normaaleista”, jotka käyvät töissä. Siksi näen, että aktivointitoimenpiteiden leimaavaa vaikutusta työttömille on tärkeää tarkastella.

Se, että yhteiskuntamme pitää palkkatyön tekemistä normaalina ja sen puutetta epänormaalina, on katsoakseni syy sille, että aktivointitoimenpiteitä työttömiä kohtaan tehdään. Aktivoimalla työttömiä pyritään siihen, että työttömät henkilöt palaisivat tähän normaalina pidettyyn elämään eli työntekijöiksi. Rankaisemalla aktiivisuuden puutteesta ilmaistaan selkeästi sitä, että työttömyys nähdään yhteiskunnassamme jollain tapaa epätoivottuna tilana, joka tulee ratkaista. Aktivointitoimenpiteissä näkyy mielestäni myös yleinen suhtautumistyyli työttömiä ja työttömyyttä kohtaan – he ovat yhtenäisen joukko, jota voidaan aktivoida ja rankaista yhtenevillä tavoilla, koska he eroavat joukkona normaalista ja ovat jotenkin vääränlaisia. Tämä jos jokin ilmentää työttömyyden stigmaa ja Goffmanin perimmäisiä ajatuksia: työttömät on leimattu epänormaaleiksi, mikä antaa syyn kohdella heitä tietyllä tavalla ohjata heitä niin sanotusti ”oikealle tielle” erilaisin pakottavin toimenpitein. Aktivointitoimenpiteet koetaan tarinoiden mukaan pääosin nöyryyttävinä ja alentavina ja ne perustuvat pakkoon ja rangaistuksiin, joita pidetään epäinhimillisinä. Tarinoissa puhutaan paljon vuoden 2018 aktivointitoimenpiteistä ja suurin osa kirjoittajista on kokenut ne negatiivisesti. Tarinoissa korostuu se, että aktivointitoimenpiteet on nähty oikeastaan lähes pelkästään negatiivisessa valossa. Muutama positiivinen kokemus yksittäisistä toimenpiteistä mahtui kuitenkin mukaan.

Toimenpiteet näyttävät tarinoiden perusteella aiheuttavan sen, että työttömät nähdään vaan yhtenäisenä harmaana massana, jota kohtaan voidaan tehdä erilaisia toimenpiteitä vain siksi, että he eivät noudata yhteiskunnan palkkatyössä käymisen normia. Mikäli työtön ei suostu toimenpiteisiin, seuraa tästä hänelle rangaistuksia. Aktivointitoimenpiteet näyttäytyvät tarinoissa työttömien elämänlaatua alentavina. Tutkija Kari Vähätalo (1983, 165) on ottanut kantaa työttömien asemaan yhteiskunnassa. Hän esittää, että yhteiskunta vie työttömien aseman aktiivisiin kansalaisiin kuuluvina ja tekee heistä ronskeja yleistyksiä, jotka osoittavat työttömien huonommuutta verrattuna työssäkäyviin. Vähätalo ilmentää tätä sanomalla, että työttömyyteen liitetään usein passiivisuuden leima. Sillä, että työttömistä tehdään moninaisia stereotyyppisiä oletuksia, mahdollistetaan taas esimerkiksi se, että koetaan, että työttömiä kohtaan voidaan oikeutetusti tehdä erilaisia toimenpiteitä ”ylhäältä käsin”, ja heitä on oikeus kontrolloida niiden avulla. Vaikka Vähätalon mielipide on esitetty vuonna 1983, on se edelleen hyvin ajankohtainen. Nykyaikana toimenpiteitä ilmentävät juuri erilaiset työttömien aktivointitoimenpiteet.

Useassa tarinassa mainitaan negatiivisessa mielessä se, kuinka työttömällä on vastuu ilmoittaa jokaisesta tekemisestään ja menemisestään Kelalle tai Työvoimatoimistoon tai heitä voidaan rangaista eri tavoin. Tämä nähdään muun muassa nöyryyttävänä ja ihmisarvoa alentavana. Oma elämä ei ole enää omissa käsissä vaan yhteiskunnallisten toimien armoilla. Tarinoissa korostuu se, että aktivointitoimenpiteet aiheuttavat suoranaista ahdistusta ja jopa pelkoa, koska ne ovat niin pakottavia. Työtöntä ei nähdä usein yksilönä, mitä ei pidetä inhimillisenä. Goffmanin ajatukset ”normaaleista” ja poikkeavista ja poikkeavien kohtelusta ovat siis hyvin läsnä myös tässä analyysikategoriassa.

”Kotiin minulle tuli ilmoitus, jossa kerrottiin että minun tulisi osallistua koulutukseen, joka parantaa työllistymistäni ja elämänhallinnantaitojani. Tunsin olevani todella pohjalla ja häpesin itseäni ja tilannettani. En kehdannut kertoa asiasta juuri kellekään. Eräs tuttuni ihmetteli määräystä ja totesi: ”mutta ethän sää oo hullu etkä juoppo”.”

Aktiivimalli nähdään kaikkea muuta kuin kannustavana, mikä on ristiriidassa sen kanssa, mihin aktivointitoimenpiteillä yhteiskunnallisesti halutaan tähdätä: kannustamaan ihmisiä töihin menemiseen. Työttömät ovat joutuneet myös erilaisten rangaistusten kohteeksi. Yksi yleinen rangaistus on karenssi.

”Tuon karenssitiedon jälkeen tuli tunne, että on ihan sama, mitä sanoo tai tekee, jos asia on jo päätetty jossain pykälässä. Olen siis sielläkin vain paperi, vastaus selvityspyyntöön, johon löydetään vastaus pykälästä, vailla mitään inhimillisyyttä tai kokonaisuuden tarkastelua.”

”Yritin selittää eri virastojen työntekijöille osaamistani tai palveluntarvettani, mutta näkemyksilläni ei ollut mitään merkitystä, olin vain aktivointitoimenpiteiden kohde.”

”Tervehtiessäni virkailija istui pöydän takana katsoen minua ylhäältä alas. Yritin kätellä ja esittäytyä, mutta virkailija kysyi vain viileällä äänellä ilman mitään tervehdystä tai esittelyä: ” miksi olet täällä? ”. Hämmentyneenä kerroin saaneeni häneltä kutsun ja odottavani apua työnhaussa. Tuokio oli suoraan sanottuna alentava ja kamala. Koin olevani pummi ja vaikka mitä. En ikinä voisi kohdella ketään ihmistä niin kylmästi ja alentuvasti. Lähdin tapaamisesta hyvin sekavin mielin.”

Yleistä on myös, että muille ihmisille ei olla haluttu kertoa siitä, että on osallistuttu esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan. Tämä johtuu siitä, että kirjoittajat ovat pelänneet tulevansa tuomituksi asiasta. Goffmanin ajatukset informaatiokontrollista sopivat hyvin selittämään tätäkin ilmiötä. Vaikuttaa siltä, että syy, miksi työttömät eivät ole halunneet kertoa osallistumisestaan kuntouttavaan työtoimintaan on se, että kuntouttava työtoiminta nähdään tietyssä valossa yhteiskunnassamme, ja kuten työttömyyttä yleisesti, myös siihen liittyviä asioita leimataan. Mikäli kuntouttavassa työtoiminnassa käyminen tulisi esiin muille ihmisille, on pelkona se, että tullaan entistä enemmän leimatuksi. Kuten Goffman sanoo, informaation kontrollointi on jatkuvaa pallottelua sen välillä, mitä informaatiota jakaa, kelle ja milloin. Mikäli työtoimintaan osallistumisesta ei kerro kellekään, saattaa välttyä stigmatisoinnilta sen osalta. Aiemmin mainitsemani johdannaisstigmat ovat tosin tässäkin kohtaa mahdollisia.

Osa kirjoittajista on kokenut, että virkailijat ovat kohdelleet heitä alentavasti ja epäkunnioittavasti eivätkä ole nähneet heitä ihmisenä työttömyyden vuoksi. Stigma on siis läsnä jopa tapaamisissa, joissa virkailijan tulisi olla koulutettu kohtaamaan työttömiä ihmisiä ja hänen olettaisi ymmärtävän työttömyyttä ilmiönä moninaisesti. Seuraavat esimerkit kirjoittajilta havainnollistavat sitä, miten toimenpiteet voidaan kokea:

”Vannoin miehelleni, että ennemmin tapan itseni kuin menen askartelemaan pärekoreja kunnan työpaikalle.”

”Luen usein aamupalaa syödessäni uutisia, yleensä Ylen Uutisvahti-sovelluksesta. Kun sieltä päivän aluksi lukee kuinka irtisanomista helpotetaan, määräaikaissuoksia lisätään, koeaikoja pidennetään, karensseja tiukennetaan ja aktiivimallin ajatellaan ”kannustavan” ihmiset töihin, olen ajoittain pillahnut itkuun. En ole työtön laiskuuttani enkä ole elämäntapatyötön.”

”Tämä yhteiskunta tykkää kyykyttää, halveksia heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä kohtaan. Hyvin monet ovat tahtomattaan joutuneet tilanteeseen, josta tuntuu, ettei ulospääsyä ole. Mietin, kuinka hallitus uskoo saavuttavansa kansan suostumaan kyseenalaisiin toimiin pilkkaamalla heitä ja kyseenalaistamalla heidän tahtoaan työntekoon.”

Tarinoissa tuodaan esiin, että aktivointitoimenpiteet ovat saaneet kirjoittajia suhtautumaan kynnisesti ja kielteisesti yhteiskuntaan. Toimenpiteitä on kuvattu myös kyykyttäviksi ja nöyryyttäviksi. Aktiivimallia ei olla koettu myöskään pääosin kannustavana. Aktivointitoimenpiteiden negatiivisia vaikutuksia, joita tarinoissa mainitaan ovat muun muassa: toimenpiteiden nöyryyttävyys, toimenpiteiden hankaluus, huonommuuden tunne, toimenpiteiden alentavuus, itsetunnon menetys, itkeminen, itsen näkeminen pummina ja vapaamatkustajana, persoonattomuuden kokemus osana työttömien massaa, ahdistus, itsetuhoiset ajatukset ja puheet, vaikutus elämänkatsomukseen: kynnisyys ja kielteisyys yhteiskuntaa kohtaan, pettymys, vihaisuus, epäreilisuus, ymmärretyksi tulemisen puute, kuulluksi tulemisen puute, yhteyden puute muihin ihmisiin, tyhjyyden tunne, pelko siitä, että muut häpeää itseä ja arvostelee sekä tunne, että pitäisi selvittää yksin. Lisäksi yksi kirjoittaja mainitsi fyysisen piiloutumisen eli sen, että työttömyys kirjaimellisesti sai työvoimatoimistossa käyvät ihmiset istumaan kumarassa ja suuntaamaan katseensa alas:

”Muistan erittäin hyvin myös ihmisten kumaraan painuneet päät, harmaat kasvot, tyhjät katseet sekä ympärillä leijuvan häpeän, kun istuttiin odottamassa vuoroamme. Keskusteluja ei juurikaan käyty. Ei ollut asiaa eikä kuulumisia tarvinnut kertoa kenellekään. Ja voi sitä helpotuksen huokausta, kun nöyryytys oli taas ohi, kuukaudeksi. Tästä porukasta erottui selvästi ne, jotka olisivat halunneet olla jossain muualla, ehdottomasti siellä töissä. Kukaan ei halunnut viipyä siellä yhtään pitempään kuin oli pakko. Siitä tilanteesta piti päästä mahdollisimman nopeasti pois.”

Suomen Ammattiliittojen keskusjärjestö eli SAK ry on tutkinut vuonna 2018 aktiivimallin vaikutuksia työttömille. Tutkimuksen tulokset ovat hyvin linjassa aineistoni tarinoiden kanssa. SAK ry:n tutkimuksessa työttömät kokivat monia henkisiä haittoja liittyen aktiivimalliin. Niitä olivat muun muassa epätoivoin, eriarvoisuuden, stressin ja ahdistuksen tunteet. Lisäksi aktiivimallia pidettiin työttömiä kiusaavana ja kyykyttävänä. Monet työttömät kokivat tullessaan leimatuksi arvottomiksi ja laiskoiksi sekä syypäiksi omalle työttömyydelleen. Lisäksi tutkimuksesta kävi ilmi, että työttömät kokivat poliitikot jopa ilkeiksi ja vieraantuneeksi käsillä olevista asioista, mikä aiheutti vahvaa vastareaktiota toimia kohtaan. Aktiivimallia ei myöskään pääosin

pidetty kannustavana. (2019, 13.) Kaikki nämä asiat tulivat esiin myös minun tutkimassani aineistossa. SAK ry:n tutkimuksen lähes kolmestatuhannesta avopalautteesta nähdään, että 93 prosenttia vastaajista suhtautui malliin kielteisesti tai näki siinä paljon parannettavaa (2019, 16). Esimerkiksi valtiotieteen tohtori ja sosiaalityön erikoistutkija Anna-Maria Isola (2016, 599) on ottanut kantaa aktivointitoimenpiteisiin ja sanonut, että ne voivat olla haitaksi ihmisen toimijuudelle ja arvokkuudelle. Hän ottaa kantaa aktivointiin sanomalla, että pakko-osallistaminen ei edusta osallisuutta yhteiskunnassa. Eräs tarinan kirjoittaja ottaa kantaa toimenpiteisiin:

”Näin meidät muovataan yhteiskuntakelpoisiksi. Ei miten tahansa aktiivoitumaan. Pitää aktivoitua valtion virallisella tavalla. Eihän se nyt käy päinsä, että nämä verovarolla loisivat ihmismassat ryhtyisivät aktiivisiksi ihan omin päin. Pitää olla todisteita. Pitää olla ohjausta. Pitää pysyä kontrollissa.”

Johanna Kallio, Helena Blomberg ja Christian Kroll (2012) ovat tehneet tutkimuksen Pohjoismaiden sosiaalityöntekijöiden asenteista työttömiä kohtaan. Tutkimuksesta selvisi, että suomalaiset sosiaalityöntekijät omasivat syyttävämpiä asenteita työttömiä ja köyhiä kohtaan kuin esimerkiksi ruotsalaiset ja tanskalaiset sosiaalityöntekijät. Tutkimuksen mukaan suomalaisilla ja norjalaisilla sosiaalityöntekijöillä oli individualistisempi näkökulma työttömiä kohtaan kuin tanskalaisilla ja ruotsalaisilla. Suomalaiset sosiaalityöntekijät olivat tutkimuksen mukaan norjalaisten lisäksi niitä, jota ajattelevat muita maita yleisemmin, että työtön saa kyllä töitä, jos yhtään yrittää. Lisäksi he ajattelivat, että työttömien halu tehdä töitä on alhaisempi verrattuna työllisiin. Tutkimuksessa Suomi oli poikkeuksellinen asenteissaan työttömiä ja köyhiä kohtaan. Kansa osoitti myös melko negatiivisia asenteita näitä ryhmiä kohtaan. Tutkimustuloksia on selitetty muun muassa kulttuurilla eli sillä, että Suomessa olisi muihin maihin verrattuna vahvempi oletus siitä, että jokainen yksilö hallitsee itse itsensä. Tärkeää tutkimuksessa oli se, että mitä pidempi kokemus sosiaalityöntekijällä on työstään ja koulutus siihen, sitä vähemmän tällä oli yksilötason asenteita työttömiä kohtaan ja hän ymmärsi rakenteet, jotka johtavat työttömyyteen. Sekä sosiaalityöntekijöiden työkokemuksen pituutta että koulutustaustaa voidaan pitää siis ammattimaisuuden indikaattoreina ja siten asenteenmuodostuksen kannalta tärkeinä.

Ne, jotka työskentelivät työttömyysetuuden parissa, omasivat individualistisempia käsityksiä työttömiä kohtaan kuin muut sosiaalityöntekijät. Kirjoittajat ehdottavat, että tämä voi johtua siitä, että työttömyysetuuden parissa työskentelevät sosiaalityöntekijät voivat olla muihin sosiaalityöntekijöihin verrattuna enemmän tekemisissä aktivointitoimenpiteiden kanssa. He voivat olla enemmän sitoutuneita siihen, että he kontrolloivat työttömiä ja uskovat saavansa nämä ta-

kaisin työmarkkinoille. Jos työntekijät eivät usko työttömällä olevan motivaatio-ongelmia, eivät sosiaalityöntekijät välttämättä näe aktivointitoimenpiteitä kyseiselle työttömälle tarkoituksenmukaisena. Tulokset saattavat siis heijastaa sitä tosiasiaa, että sosiaalityön kontrollointia, voimaannuttamista ja apua koskevat ongelmat ovat erityisen vallitsevia toimeentulotuen alueella. Vaikka individualistiset asenteet työttömiä kohtaan todettiin pohjoismaisten sosiaalityöntekijöiden keskuudessa yleisesti ottaen melko harvinaisiksi, ne olivat yleisimpiä juuri köyhien, työttömien asiakkaiden kanssa suoraan tekemisissä olevilla työn alueilla.

Goffmanin teoria ”normaaleista” ja poikkeavista sekä yhteiskunnallisesta yhteisestä arvojärjestelmästä sopii hyvin selittämään myös yhteiskunnallisten aktivointitoimenpiteiden normaalina pitämistä. Kun työttömät nähdään normaalin ulkopuolelle kuuluviksi työttömyytensä takia, on normaaleilla ikään kuin oikeus kohdentaa heihin toimenpiteitä, jotka toivottavasti johtavat työllistymiseen ja tätä kautta työttömän stigmasta ja yhteiskunnallisesti epätoivotusta työttömän identiteetistä päästään eroon.

6. Yhteenveto ja pohdinta

Olen tarkastellut tässä tutkielmassa työttömyyden aiheuttamaa stigmaa. Kaiken tutkielmassani läpikäydyn perusteella työttömyyden stigma on laaja ja monimutkainenkin ilmiö, joka vaikuttaa sitä kokevan elämään merkittävästi ja kokonaisvaltaisesti. Leimatuksi joutuminen työttömyyden vuoksi on edelleen hyvin tavallista Suomessa ainakin analysoimieni tarinoiden perusteella. Keskeistä on, että Suomessa vallitsee edelleen palkkatyössä käymisen normi ja palkkatyötä arvostetaan vahvasti, mikä johtaa normista poikkeavien työttömien leimaamiseen ja ulkopuolelle jäämiseen yhteiskunnassa. Työttömyydellä ja leimatuksi tulemisella on lukuisia negatiivisia vaikutuksia työttömyyttä kokevan ihmisen elämään. Aktivointitoimenpiteet koetaan pääosin hyvinkin negatiivisesti ja ne vaikuttavat vahvistavan omalla tavallaan työttömien ulkopuolisuutta yhteiskunnassa ja ylläpitävän työttömyyden stigmaa. Aktivointitoimenpiteisiin mielestäni liittyvä stigmatisoiva ja eriarvoistava vaikutus tulisi ottaa huomioon yhteiskunnallisella tasolla. Jokin on vialla, jos aktivointitoimenpiteet aiheuttavat ihmisille sellaista ahdistusta ja inhoa, mitä tutkielmassanikin olen käsitellyt.

Goffmanin stigmatologia antoi mielestäni hyvän pohjan stigman analysoimiselle työttömien tarinoissa. Esitin tutkielman alussa teorian saamaa kritiikkiä, jossa otettiin esiin esimerkiksi se,

että Goffmanin näkemys ”normaaleista” on hieman kyseenalainen. Goffmanin ajatus ”normaaleista” ja poikkeavista on mielestäni tietyllä tavalla osuva, mutta Goffmanin esitystapa ja hänen käyttämänsä termit teoksessa ovat osittain kyseenalaisia sekä vanhanaikaisia ja kuten kritiikissä huomattiin, Goffman kirjoittaa niin sanotun ”normaalin” näkökulmasta, jolloin tietynlainen valta-asema on ikävä kyllä olemassa. Myös minä kirjoitan tutkielmaa ja käytän teoriaa karkeasti ilmaistuna niin sanotun ”normaalin” näkökulmasta, mikä on hyvä huomioda. Kaiken kaikkiaan koen kuitenkin, että Goffmanin ajatukset stigmasta ovat hyödynnettävissä myös nykyajan tutkimuksessa, mutta teorian laajennukselle ja käsitteiden uudistamiselle on myös tilaa ja niihin kannattaa ehdottomasti perehtyä Goffmanin teoretisoinnin lisäksi. Esimerkiksi moraaliurien sekä informaatiokontrollin käsitteet selittävät mielestäni hyvin työttömyyttä kokeneiden kokemuksia. Teoriaa käyttäessä tulee kuitenkin mielestäni huomioda se, että se on vuodelta 1963 ja näin ollen siinä on konservatiivisia piirteitä, jolloin on tärkeää miettiä, missä tilanteissa teoriaa voi yhdistää nykypäivän ilmiöihin. Työttömyyden stigman tarkastelussa teoria toimi mielestäni hyvin, kun käytin myös muuta tutkimusta aineistoni analyysin apuna ja pyrin huomioimaan sen, että kaikki Goffmanin ajatukset eivät ehkä sovellu kovin hyvin nykypäivään.

Haluan nostaa esiin sen, että tutkielmaani lukiessa on tärkeää huomioda, että olen valinnut tutkielmaani käyttämästäni aineistosta juuri ne 19 tarinaa, joissa stigmasta puhutaan merkittävässä määrin. Tutkielmaproessin alussa kävin luonnollisesti kaikki 165 tarinaa läpi ja useissa niistä ei mainittu stigmata ollenkaan tai sitä sivuttiin vain vähän. Kaikki työttömyyttä kokevat ihmiset eivät siis tunne leiman vaikutuksia elämässään tällä tavalla, kuin ihmiset, joiden tarinoita olen analysoinut. Tuloksia ei tule yleistää koskemaan kaikkia työttömiä, vaan mielessä täytyy pitää se, että olen analysoinut alle kahdenkymmenen ihmisen kokemuksia, vaikka mainintoja stigmasta oli useammassakin tarinassa.

Tutkielman teko sai miettimään myös stigmatutkimuksen lisätarvetta. Vaikka työttömyyden aiheuttamasta stigmasta puhutaan yleisesti ottaen paljon ihan arkisissa keskusteluissa, ja työttömyyden moninaisia vaikutuksia yksilölle ja yhteiskunnalle on tutkittu eri tavoin, on mielestäni lisätutkimukselle vielä runsaasti tilaa. Tutkimusta nimenomaan työttömyyden aiheuttamasta stigmasta löytyy yllättävän vähän jopa kansainvälisellä tasolla, vaikka stigmatutkimusta muista aihepiireistä, kuten mielenterveyden stigmasta, on paljon. Erityisesti Suomen tasolla tieteellistä tutkimusta näyttää löytyvän erityisen niukasti. Oleellista jatkossa olisi mielestäni se, että ääneen työttömyyden moninaisista vaikutuksista pääsisivät nimenomaan työttömyyttä kokeneet ihmiset, koska he ovat niitä, joilla asiasta löytyy aitoa tietoa. Stigmata on myös tärkeää

purkaa työttömyyden ympäriltä, jotta työttömyyttä voidaan aidosti ymmärtää ja jotta työttömien elämää ei varjostaisi muiden huolien lisäksi vielä työttömyyden aiheuttama paheksunta. Katsoakseni se, että työttömiin alettaisiin suhtautua ymmärtäväisemmin ja empaattisemmin, olisi omiaan parantamaan työttömyyttä kokevien ihmisten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja vähentämään yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

Koska työssä käymisen normi on niin vahva, tulee stigman purkaminen olemaan varmasti vaikeaa ja se tulee todennäköisesti viemään suhteellisen kauan aikaa. Työttömyys on mielestäni myös edelleen tietyllä tavalla tabu, minkä vuoksi siitä ei puhuta yhtään tarpeeksi. Koulutus aiheeseen liittyen olisi mielestäni hyvin tärkeää. Tarinoita lukiessani sain huomata itse sen, että työttömyyttä kokevat aivan kaikenlaiset ihmiset. Sitä kokevat eri sukupuolet, eri ikäiset ihmiset, paljon kouluttautuneet ja vähemmän kouluttautuneet ja kaikin puolin aivan kaikenlaiset ihmiset. Työttömyyttä voivat kohdata aivan kaikki. Vasta kun työttömyys sattuu omalle kohdalle, moni tarinan kirjoittaja on pysähtynyt miettimään työttömyyttä aidosti. Kaikkiin stigmoihin liittyen on tärkeää muistaa se, että kuka vaan voi joutua tilanteeseen, jossa yhtäkkiä omistaakin stigmatisoivan ominaisuuden. Työ voi mennä alta keneltä vaan tai kuka vaan voi sairastua yhtäkkiä sairauteen, johon liittyy stigma. Esimerkkinä tästä on ajankohtaisesti koronapandemiatilanne, joka on vaikuttanut ihmisten työllisyyteen. Ainakin oman kokemukseni mukaan yleinen ilmapiiri työttömyyttä kohtaan on ollut Suomessa sallivampi koronapandemian aikana. Voi olla mahdollista, että pandemian takia työttömäksi jääneet tai ne, kenen läheinen on kokenut työttömyyttä, suhtautuisivat itse jatkossa sallivammin työttömyyteen ja eivät leimaisi työttömiä niin helposti. Tämä jäänee tosin nähtäväksi. Usea tarinan kirjoittakin mainitsi, että vasta kohdatessa itse työttömyyttä oppi ymmärtämään, millaista on oikeasti olla työtön. Omat vanhat stereotyyppiset ajatukset työttömyydestä olivat muuttuneet oman työttömyyden myötä.

7. Lähteet

7.1 Painetut lähteet

Aho, Simo (1988) Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana: tutkimus palkkatyön normalisoinnin historiasta ja “työyhteiskunnan kriisistä”. Tutkijaliitto.

Goffman, Erving (1986) Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. First Touchstone edition. New York: Simon & Schuster Inc.

Helkama, Klaus (2015) Suomalaisten arvot: mikä meille on oikeasti tärkeää? Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Honneth, Axel (2007) Disrespect. The Normative Foundations of Critical Theory. Cambridge: Polity.

Kortteinen, Matti (1992) Kunnian kenttä: suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää.

Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön: tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi.

Rostila, Ilmari (1980) Työttömyys elämäntilanteena. Työvoimaministeriö. Suunnitteluosasto.

Tuomi, Jouni & Anneli, Sarajärvi (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Vähätalo, Kari (1983) Työtön ja yhteiskunta: tutkimus työttömyyden vaikutuksista työttömiin ja yhteiskuntaan. Työvoimaministeriö.

7.2 Digitaaliset lähteet

Alasalmi, Juho & Alimov, Naufal & Ansala, Laura & Busk, Henna & Huhtala, Ville-Valtteri & Kekäläinen, Antti & Keskinen, Peetu & Ruuskanen, Olli-Pekka & Vuori, Lauri (2019) Työttömyyden laajat kustannukset yhteiskunnalle. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2019. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161296/16-2019-Tyottomyyden%20laajat%20kustannukset%20yhteiskunnalle.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 14.12.2021.

Dufva, Mikko & Halonen, Minna & Kari, Mika & Koivisto, Tapio & Koivisto, Raija & Myllyoja, Jouko (2017) Kohti jaettua ymmärrystä työn tulevaisuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 33/2017. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160253/Kohti_jaettua_ymmarrysta_tyon_tulevaisuudesta.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 14.12.2021.

Gibbons, Brogan & Birks, Matt (2016) Is it time to re-visit stigma? A critical review of Goffman 50 years on. *British Journal of Mental Health Nursing*, 5(4), 185–189. <https://doi.org/10.12968/bjmh.2016.5.4.185> Viitattu 14.12.2021.

Hetemäki, Matti. Valtiovarainministeriö (2018) Aktiivimallin toiminta, tausta ja kritiikki. <https://vm.fi/-/aktiivimallin-toiminta-tausta-ja-kritiikki> Viitattu 18.12.2021.

Hult, Marja & Saaranen, Terhi & Pietilä, Anna-Maija (2016) Työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista: haastattelututkimus. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 53(2). <https://journal.fi/sla/article/view/56917> Viitattu 14.12.2021.

Isola, Anna-Maria (2016) Autonomia, demokratia ja yhteiset. Osallisuuden paikallinen edistäminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016):5 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131351/YP1605_Isola.pdf?sequence=2&isAllowed=y Viitattu 18.12.2021.

Kallio, Johanna & Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2012) Social workers' attitudes towards the unemployed in the Nordic countries. <https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/full/10.1111/j.1468-2397.2012.00891.x> Viitattu 18.12.2021.

Kela (2018) Työttömyysturva: aktiivimalli 1.1.2018 alkaen. <https://www.kela.fi/documents/10180/0/Kirje%2Baktiivimallista/697c2cfe-3a72-4116-8e05-eb18f4c8cfb0> Viitattu 18.12.2021.

Koponen, Juuso (2017) Laiskat vikisijat vai rakenteiden uhrit? Työttömät diskurssien puristuksessa. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2017/05/11/laiskat-vikisijat-vai-rakenteiden-uhrit-tyottomat-diskurssien-puristuksessa/> Viitattu 16.12.2021.

Letkemann, Paul (2002) Unemployed professionals, stigma management and derivative stigmata. *Work, Employment and Society*, 16(3), 511–522. <https://doi.org/10.1177/095001702762217461> Viitattu 18.12.2021.

Link, Bruce G. & Phelan, Jo C. (2001) Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 363–385. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363> Viitattu 9.1.2022.

McFadyen R. G. (1995) Coping with threatened identities: Unemployed people's self-categorizations. *Current Psychology*, 14(3), 233–256. <https://doi.org/10.1007/BF02686910> Viitattu 18.12.2021.

Mäki-Kulmala, Heikki (2012) Muutoksia työn kuvassa. Niin ja näin 1/2012. <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn121-13.pdf> Viitattu 14.12.2021.

Näre, Lena (Helsingin yliopisto) & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS): Työttömän tarina -kirjoituskilpailu 2018 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-06-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3393>

SAK ry (2019) Kyselytutkimus aktiivimallista. Julkaisusarja 2/2019. <https://www.sak.fi/serve/kyselytutkimus-aktiivimallista-avoimen-palautteen-analysointi> Viitattu 14.12.2021.

Starrin, Bengt (2002) Unemployment, poverty and shame – exploring the field. https://www.researchgate.net/publication/267227626_Unemployment_poverty_and_shame_Exploring_the_field Viitattu 14.12.2021.

Tyler, Imogen (2018) Resituating Erving Goffman: From Stigma Power to Black Power. *The Sociological Review* (Keele), 66(4), 744–765. <https://doi.org/10.1177/0038026118777450> Viitattu 18.12.2021.

Tyler, Imogen & Slater, Tom (2018) Rethinking the sociology of stigma. *The Sociological Review* (Keele), 66(4), 721–743. <https://doi.org/10.1177/0038026118777425> Viitattu 14.12.2021.

Unkila, Kirsi & Savinainen, Minna (2019) Miksi työtön ei ole työssä? <https://www.ttl.fi/blogi/miksi-tyoton-ei-ole-tyossa/> Viitattu 14.12.2021.

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (2020) Aineistojen yleiset käyttöehdot. <https://services.fsd.uta.fi/docs/terms-of-use> Viitattu 14.12.2021.

Yleinen työttömyyskassa & DrAI (2021) Determining Attitudes toward Support for the Unemployed.

Yleinen työttömyyskassa (2021a) <https://ytk.fi/tietoa-meilta/blogi/fortunan-poydan-aaressa> Viitattu 14.12.2021.

Yleinen työttömyyskassa (2021b) <https://ytk.fi/tietoa-meilta/ajankohtaista/verkkokeskustelujen-nakemykset-tyottomista-kaipaavat-paivittamista> Viitattu 14.12.2021.

Yle-uutiset (2016) Tuovi ja Yrjö ovat pitkäaikaistyöttömiä: ”Kutsutaan myös sosiaalipummiksi”. <https://yle.fi/uutiset/3-9281278> Viitattu 14.12.2021.